
POROČILA O KONFERENCAH REPORTS

16. MEDNARODNA KONFERENCA ŠTUDIJSKE SKUPINE ZA LJUDSKA GLASBILA (VILNIUS, LITVA, 5.–8. APRIL 2006)

Aprila se je v mestu Vilnius, v Litvi na tridnevni konferenci zbralo osemindvajset članov študijske skupine za ljudska glasbila, ki že od leta 1962 deluje v okviru Mednarodnega sveta za tradicijsko glasbo (International Council for Traditional Music – ICTM). Člani študijske skupine so znanstveniki, raziskovalci, izdelovalci glasbil, glasbeniki in glasbeni pedagogi, ki jih družijo zanimanje za raziskovanje in študij vseh vidikov ljudskih glasbil. Skupino, ki se v različnih evropskih državah sestaja vsaki dve leti, je v letošnjem letu gostil Inštitut za litovsko literaturo in folkloro (The Institut of Lithuanian Literature and Folklore) v Vilniusu pod vodstvom dr. Rūte Žarskienė, predstojnice oddelka folklornega arhiva, ki deluje v okviru inštituta, in dr. Austė Nakienė. Majhna številčna zastopanost študijske skupine in dobra organizacija je omogočila bogato izmenjavo različnih pogledov, izkušenj in informacij. Organizatorji so neformalno komunikacijo udeležencem zagotovili tudi ob sklepu konference, ki so ga zaokrožili z izletom, predstavitevijo glasbene tradicije, kulinaričnih in etnoloških zanimivosti pokrajine Dzūkija, ki je največji litovski nacionalni park.

Sodelujoči so pripravili prispevke v okviru treh tematskih sklopov: »*Classical*« *Instruments in Folk Music and Folk Musical Instruments in »Classical« Music, Folk Musical Instruments as Symbols in Folk musical instruments around Baltic Sea*. Raziskovalci so bili večinoma iz srednjeevropskih držav, vendar njihove raziskave zajemajo tudi ljudska glasbila širšega mednarodnega okolja. Pokazalo se je, da celostna obravnava glasbil in njihove vloge v pretekli in današnji družbi neogibno zahteva prepletanje prvega in drugega tematskega sklopa, medtem ko je večina domačih raziskovalcev predstavljala svojo ljudsko inštrumentalno tradicijo v okviru tretjega sklopa.

Baltiški raziskovalci so pretežno obravnavali glasbila iz svojega okolja in tako prek poglobljenih glasbenih analiz odkrivali zakonitosti polifone tehnike igranja na lesene trobente *ragai* (Arvydas Kirda), obravnavali posebnosti v slogu igranja na gosli v vzhodnolitovski pokrajini Telsiu (Gaila Kirdiene), predstavili tipologijo litovskega klepetala *kleketas* (Gvidas Vilyš) in iskali simbolične pomene strunskega glasbila *kokle* v latvijski upodablajoči

in uporabni umetnosti (Irisa Priedīte), na podlagi arhivskih posnetkov analizirali tehniko igranja na estonsko strunsko glasbilo *labaga kannel* (Katrin Valk) ter obravnavali položaj ruske harmonike *petersburgskaye* v življenju estonske manjšine na Švedskem (Bo Nyberg). Za litovsko ljudsko glasbo najbolj reprezentativno strunsko glasbilo *kankles* je bilo obravnavano z vidika tradicionalne in sodobne pedagoške metodike, saj je igranje inštrumenta del študijskega programa na Oddelku za baltiške študije in etnologijo univerze v Kleipedi (Rimantas Sliužinskas). Zanimiv pregled dela litovskega folklornega arhiva od prvih zvočnih posnetkov iz leta 1908 do danes, ki ga je predstavila Rūte Žarskienė, je dokazal poznani pojav spodrinjanja starejših glasbil in plesnih oblik s harmoniko, polko in valčkom. Litovski etnomuzikolog Romualdes Apanavičius je podal zgodovinski pregled organologije litovskih ljudskih glasbil in poudaril vprašanje izvira in mesta litovskih glasbil v okviru severnoevropske ljudske instrumentalne glasbe.

Večina referatov je bila uvrščenih v tematski sklop *Folk Musical Instruments as Symbols*, v okviru katerega je bila prek sociološko usmerjenih študij primerov slovaškega ljudskega pihala *fujare* (Bernard Garaj), vietnamskega monokorda *dam boa* (Ingrid Bertleff), litovskega klepetala *kankles* (Rimantas Sliužinskas), hrvaške *tamburice* (Irena Miholić) ter malajske lutnje *gambus* (Larry Francis Hilarian) poudarjena nacionalna simbolika glasbil. Predstavnica ruske republike Adigea Alla Sokolova je na primeru harmonike poleg simbolike narodne identitete obravnavala tudi simboliko oblike, barve, števila in družbeno simboliko, ki je še danes močna v živi tradiciji kavkaškega ljudstva Adig (Čerkezi). O vlogi muzejskih glasbil in vedno pogostejši »de-muzealizaciji« oziroma revitalizaciji ljudskih glasbil in njihovi vlogi v novih kontekstih je spregovoril predsednik študijske skupine Gunnar Ternhag. Skromno obravnavani tematski sklop *Classical« Instruments in Folk Music and Folk Musical Instruments in »Classical« Music* se je oddaljil od pričakovanega raziskovanja prepletov zahodnoevropske umetne glasbene prakse z ljudsko glasbeno tradicijo, saj so bili v tem sklopu v povezavi s »klasično« glasbo obravnavani le vplivi formalne glasbene izobrazbe na glasbeni karakter ansamblov *tambrin* z otoka Tobago v karibskem otočju ter dvojno življenje tamburice, kot orkestrskega inštrumenta s »klasičnim« repertoarjem in ansambelskega inštrumenta z »zabavnim« repertoarjem v hrvaškem glasbenem okolju (Andreas Meyer in Irena Miholić).

Na srečanju so Slovenijo z referati predstavljali trije aktivni udeleženci. Ivan Lešnik je v referatu *«Classical« Instruments in Folk Music. Study Case from Slovene Istria* na študiju primera predstavil inovativnost izdelovalca glasbil Slava Batiste in s tem njegovo oddaljevanje od izdelovanja tradicionalnih istrskih glasbil. Alma Bejtullahu je v referatu z naslovom *Çifteli – a Tool of the Political Empowerment in Kosovo* govorila o socialni vlogi strunskega glasbila çifteli, ki je v času boja za politično neodvisnost Kosova predstavljal močan nacionalni simbol. Podpisana pa sem v referatu z naslovom *Bell and it's Symbolic Role in Slovenia* v slovenskem ljudskem izročilu, zvonski ikonografiji in inskripcijah ter cerkvenih obredih odkrivala simbolične pomene, ki jih ima zvon za slovenski narod.

Pogosto obravnavan pojav prehoda inštrumentov v tradicijo s pomočjo rekonstrukcij muzejskih primerov, oživljanja instrumentalne igre prek arhivskih posnetkov ter po drugi

strani njihova aplikacija v novejših glasbenih zvrsteh, je sprožil nadaljnja vprašanja in potrebo po njihovi obravnavi na naslednjem srečanju (ta bo predvidoma čez dve leti), dvanajst izbranih referatov letošnje konference pa bo objavljenih v periodični etnološki publikaciji *Tautosakos darbai* (Folklorne študije), ki ga izdaja Inštitut za litovsko literaturo in folkloro.

Mojca Kovačič

KNJIŽNA POROČILA IN OCENE

BOOK REVIEWS

Mateja Habinc, *Ne le rožmarin za spomin. O spominskih predmetih in njihovem shranjevanju.* – Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, 2004 (Županičeva knjižnica; 11). – 150 str., ilustr.

Knjiga Mateje Habinc je prirejeno in dopolnjeno magistrsko delo (mentor prof. dr. Janez Bogataj, zagovarjala ga je na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani leta 2001). Izšla je na 150 straneh v broširani vezavi in s posebno oblikovano naslovnico, ki v ospredje postavlja spominjanje na evharistični kongres v Ljubljani leta 1935. S tem tudi nekoliko nakazuje časovno mejo v knjigi obravnavanih spominjanj/spominskih predmetov. Ti torej glede na naslovnico segajo vsaj do informatorjev, rojenih v 20. letih 20. stoletja.

Etnologi se tej tematiki v preteklosti niso posvečali, tudi v sodobni slovenski etnologiji je raziskovanje spominskih predmetov nenavadno redek pojav. Deloma so se etnologi ukvarjali s pisanjem o (turističnih) spominkih (Bogataj), spominkih v vlogi stenskega okrasja (Šmitek, Jugovec, Kravanja, Ferkov, Povše), zbirateljstvu (Gačnik), redkeje pa z definicijami in poimenovanjem spominskih predmetov (spominki, spominski predmeti, souvenirji, memoarčki). Avtorica pionirskega dela na slovenskem etnološkem področju raziskovanja spominskih predmetov je za ustrežnejše izbrala ime spominski predmeti, tudi zato, da bi se izognila razumevanju, povezanim (zgolj) s turizmom.

V izčrpnem teoretično-zgodovinskem pregledu nas v poglavju Proučevanje in zgodovina spominskih predmetov [19–50] avtorica popelje skozi več besedil: tistih, ki se ukvarjajo s spominom, spominjanjem, spominskimi predmeti, spominki, zbirateljskimi in shranjenimi predmeti, do zelo povednega pregleda zgodovine shranjevanja spominskih predmetov. Spominske predmete in njihovo shranjevanje obravnava iz več zornih kotov.

Teoretičnim in zgodovinskim pregledom o preučevanju te tematike sledi konkretna mikro študija o spominjanju in spominskih predmetih na primeru Brežic [51–68]. Tu so nanizani pomeni in vloge spominskih predmetov/spominjanja in različni pogledi nanje. Skozi študij primera so najprej raziskani glede na raznovrstnost, način pridobitve in shranjenost. Primer je preučen z metodo anketiranja; na anketne liste so odgovarjali mlajši otroci, osnovnošolci, odraščalniki, mladi, matere, očetje in predstavniki srednje generacije iz Brežic in okolice. Odlikuje se zlasti obravnava v poglavju Spominski predmeti v življenjskem ciklu [69–91], ki je razdeljena na podpoglavja Otroštvo, Mladost, šolsko, društveno in versko življenje,

Družinsko življenje in Za pokojnimi. To in naslednje poglavje sta tudi med boljše dokumentiranimi z navedki informatorjev.

Razprava o vrednotenju in pomenu spominskih predmetov [93–109] vsebuje tri podpoglavja, kjer so ugotovitve o hranjenju spominskih predmetov, praholovcev, neprijetnih in zgubljenih spominov ter spominskih predmetov kot zasebne dediščine, spremljani s pogostimi navedki informatorjev, kar dodaja študiji posebno, lahko rečemo tudi praktično vrednost. Tako imajo ugotovitve in trditve, ki izhajajo iz preučenega gradiva, potrditev in ogledalo v navedkih konkretnih informatorjev. Čeprav so odlomki iz njihovih pričevanj v knjigi zelo pogosto navedeni in so pomemben vir za nastanek študije, pa vseskozi ostajajo anonimni. Z manjšo izjemo podpoglavja Študija primera jih zato lahko le po sobesedilu razvrstimo v daljše časovno obdobje, po istem ključu lahko sklepamo o njihovi približni starosti, socialnem statusu, poklicu, kraju bivanja in drugih okoliščinah. Navedki in njihovi informatorji so postavljeni v razpravo o spominskih predmetih in spominjanju bolj splošno, v smislu širšega prostora in časa, ali pa naj bi o njem govorili.

Vendarle pa, povezani v skupno besedilo, kažejo precej podrobno podobo o hranjenju in vrednotenju spominskih predmetov. V istoiomenskem podpoglavju med branjem izstopa strnjena misel, da *zasebnost spominskih predmetov ne pomeni nasprotja njihovi javni izpostavljenosti, bolj gre za zasebno reprezentativnost, nekaj, kar vzpostavlja odnos do samega sebe in obenem z vrsto predmetov, ki jih posamezniki spravljajo, kaže na družbene vrednote* [95]. Vrednost pričujoče knjige je navsezadnje tudi v ugotavljanju in razkrivanju družbenih vrednot, ki so se navkljub obdobjem težjega zagotavljanja preživetja, vedno kazale v različnih načinih shranjevanja spominskih predmetov in spominjanj, pa čeprav v različnih obsegih in vrstah. Skrbnost in dokumentarnost hranjenja spominskih predmetov naj bi bili v preteklosti v primerjavi s sodobnostjo veliko večji, čeprav so v preteklosti hranili manj spominskih predmetov in jim v splošnem namenjali manj časa.

Pomeni spominskih predmetov segajo od tržnega, uporabnega, okrasnega, družinskega in lokalnega do zgodovinskega. Tesna vez med osebnim in družbenim se na področju spominjanja in spominkov kaže skoraj na vsakem koraku. Poleg tega, da so spominski predmeti pomembni zaradi spomina, imajo še posebno vlogo pri oblikovanju identitete, tako skupinske kot osebne, ker *če se bom kdaj izgubila, da bom ... nekako našla samo sebe, ne* [98]. Med številnimi ugotovitvami v knjigi je tudi ta, da je *za mnoge... danes shranjevanje za spomin, dokumentiranje preteklosti znova vrednota ne le na osebni, ampak tudi na (lokalni) zgodovinski ravni* [106]. Kot številna druga, je tudi to spoznanje podkrepljeno z informatorjevim navedkom, katerega vsebina potrjuje tudi sicer razširjeno, precej temeljito zavedanje o neponovljivosti zavrženega.

Avtorica v knjigi osvetli spomine tudi iz drugačnih zornih kotov: spregovori o ocenjevanju prijetnih, neprijetnih in zgubljenih spominov ter razpravlja o vlogah, funkcijah in pomenih predmetov, povezanih z njimi, in o odnosu imetnikov takšnih predmetov do njih. Posebnosti ljudi iz Posavja kot izseljenega prostora v času med drugo svetovno vojno se zrcali tudi v navedenem spominjanju vojnega časa: prek predmetov in odnosa do predmetov, ki so jih

utegnili ali mogli vzeti s seboj v izgnanstvo, ter jih po drugi svetovni vojni nekateri tudi prinesli nazaj, skupaj z dodatnimi spominskimi predmeti (npr. identifikacijskimi ploščicami s številčkami, fotografijami iz izgnanstva) in tujimi predmeti, ki so jih našli na svojih domovih po odhodu Kočevarjev. Izbor predmetov, ki bi jih danes vzeli s seboj, če bi morali pobegniti, sega po vrsti pomembnosti od osebnih dokumentov, ker: *Brez dokumentov si nič* [104], do uporabnih, praktičnih predmetov in zlatnine zaradi njene tržne vrednosti, med mladimi pa od predmetov iz njihovih zbirk do spominskih predmetov.

Spominski predmeti kot zasebna dediščina so najpogosteje povezani s shranjevanjem predmetov v zvezi z družinsko zgodovino, pri tem pa je lahko pomen enakovrstnih predmetov za posameznike in družbo različen. Manj sprejemljiva je v knjigi nakazana misel, da bi naj, *ko izgubijo* [predmeti – op. p.] *predvsem osebno spominsko vrednost in postanejo vključeni v sistem ravnanja s starinami, ki je lahko nadgrajen tudi z institucionalizacijo*, ne šlo *več toliko za individualni kot kolektivni spomin oziroma njegovo konstruiranje* [106]. Predmeti osebne spominske vrednosti, s katerimi tržijo ali pa jih preselijo v muzeje in spominske sobe, niso nujno povezani z izgubo osebne spominske vrednosti, in takšna izguba tudi ni vselej vzrok, da predmeti preidejo na tržišče ali v muzej. Takšnega avtomatizma, ki bi tako preprosto prestavil individualni spomin v kolektivnega, ali vrednost spominskega predmeta z osebnega v kolektivno, preprosto ni. Vsekakor pa lahko *osebni spomini postanejo del kolektivnega oziroma skupinskega spomina* šele, ko jih posameznik *predstavi in začne deliti skupaj z drugimi člani svoje skupine ali skupnosti* [21]. Razstavljeni, javnosti dostopni predmeti s tem lahko pridobijo dodatno vrednost z zbujanjem kolektivnega spomina. Včasih se namreč posamezniki, ne da bi se s tem odrekli osebni spominski vrednosti predmeta, odločijo, da svoje osebne ali družinske spominske predmete podarijo muzeju, da bi si jih lahko ogledalo več ljudi in da bi bil to *spomin na tiste čase, na očeta in na očetovo obrt* [108]. Ohranjajo torej osebni in kolektivni vidik.

V poglavju Pomen trivialnega avtorica analizira spominske predmete še iz drugih zornih kotov, in sicer glede na to, ali so izdelani ali (individualno) izbrani. Pri tem jih določa osnovna funkcija ali poznejši posameznikov izbor (določitev): prvi so izdelani, da bi se ob njih spominjali, drugi so za spominske predmete navadno izbrani pozneje. Prve in druge nato razvršča v po tri skupine in nato o njih in odnosu do njih razpravlja in jih razlaga skozi spoznanja iz opravljene ankete (študij primera), virov in literature.

Poglavje sklene z razmišljanjem o spominskih predmetih in koristnosti; razumevanje te je bilo v preteklosti drugačno kot v sodobnosti, ko *koristno, kar zagotavlja kontinuiteto in stabilnost, ... s svojo materialnostjo pomagajo aktivirati tudi spominski predmeti* [119].

Knjiga je napisana v zgoščenem jeziku, vendar je pregledno sestavljena iz poglavij in podpoglavij s tehničnimi naslovi in številnimi opombami. Vsebuje obsežen seznam literature, arhivskih in terenskih virov, končuje pa se s petnajstimi stranmi povzetka v angleškem jeziku.

Ivanka Počkar

Darja Kranjc, *Moč prepoznavnosti. Predlog notranje opreme obnovljene zavarovane domačije.* – Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 2005 (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva; 37). – 220 str., ilustr.

Moč prepoznavnosti je prirejeno in dopolnjeno besedilo avtoričine diplomske naloge *Vnckøva domačija v Matavunu* (2003, mentor dr. Vito Hazler, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo ljubljanske Filozofske fakultete). Gre za široko zastavljeno nalogo, ki v uvodnem delu predstavi problematiko kulturne dediščine v okviru varstvenih ustanov, še posebej pa v Regijskem parku Škocjanske jame, v jedru pa obsežno in podrobno terensko raziskavo stavbarstva in bivalne kulture na območju parka Škocjanske jame v prvi polovici 20. stoletja. Na slednji je tudi osnovan predlog varstveno skladne rešitve opreme Vnckøve domačije v sklepu knjige.

Naloga po širini problemske zastavitve, po obsežnosti, sistematiki in poglobljenosti terenske raziskave, ki jo dopolnjuje z arhivskimi in literarnimi viri, ter z aplikativno naravnostjo presega okvire diplomske naloge, zato pozdravljam odločitev uredništva Knjižnice Slovenskega etnološkega društva, da nalogo izda kot 37. zvezek v zbirki.

Avtorica po informativnem in metodičnem uvodu predstavi parke kot varstvene ustanove. Pri orisu problematike kulturne dediščine v parkih se avtorica opira na zakonodajo, strokovno literaturo in statistiko. Opisu varstvene problematike v Regijskem parku Škocjanske jame sledi poglavje o etnoloških vidikih trženja kulturne dediščine, ki ga uvaja kratka seznanitev s slovensko aplikativno etnologijo. Avtorica etnološki vidik trženja kulturne (in naravne) dediščine (tako ohranjenih /in prezentiranih/ kulturnih spomenikov kakor na dediščini temelječih inovacij) utemeljuje na spoznavanju, preučevanju in varovanju dediščine [38]. (Strokovni nadzor naj bi bila celo etična dolžnost etnološke stroke v množici banalizacij, ki jih je mogoče preprečiti s strokovno vodenim varovanjem in inovacijami [39].) Sklicujoč na Martina Fišerja poudari etnologa kot posrednika, ki s *študijem izročila in poznavanjem sodobnih potreb družbe omogoči prenos znanja, vzorcev, motivike, kulturnih, tehnoloških in drugih rešitev med generacijami* in s tem omogoča trženje etnološke dediščine v vsej svoji polnosti, torej tudi vsebinsko oziroma funkcijsko ohranjanje za razloček od (zgolj) površinskega estetskega varovanja [40–41]. V zadnjem delu poglavja se avtorica ukvarja s trženjem etnološke kulturne dediščine v turizmu in spregovori o ekoturizmu in kulturnodediščinskem turizmu ter opozori na komercializacijo.

Glavnino knjige predstavlja poglavje »Študija aplikativno usmerjenih etnoloških podlag«. Tu je na osnovi terenskega dela, dopoljenega z literarnimi in arhivskimi viri, prostorsko opredeljena vas Matavun, opisana je Vnckøva domačija in predstavljena ureditev dvorišč in stanovanjske opreme na območju parka Škocjanske jame v prvi polovici 20. stoletja. Pri predstavitvi Vnckøve domačije je pozorna na njeno lego v prostoru, po Hazlerjevi tipologiji poselitvene enote jo opredeli kot enotni (stegnjen) obcestni kmečki dom malega kmeta, sestavljen iz z retrofasado ob breg prislonjene zidane hiše z izpahnjanim ognjiščem, enoprostorno, povsem vkopano zidano kletjo (pod hišo) in iz gospodarskega poslopja. Bivalno in

gospodarsko poslopje sta prekrita z dvokapno streho. Na dvorišču sta še kvadratno zidan vodnjak z enodelnim kamnitim ustnim obročem in zidan enoprostorni svinjak z enokapno streho [50]. S pomočjo franciscejskega katastra, dokumentacije novogoriškega Zavoda za varstvo kulturne dediščine in pripovedi ljudi je opisan stavbni razvoj domačije in bližnjih pripadajočih zemljišč, še posebej natančno, po posameznih objektih, se avtorica posveti stanju pred obnovo. V nadaljevanju oriše življenje, način preživljanja, vsakdanjik in praznik na Vnckævi domačiji od 19. stoletja do smrti zadnjega stanovalca Rudija Ivančiča leta 1968. Opis domačije sklene s predstavitev odkupa domačije, priprav na obnovo, spremembe namembnosti v gostinsko-nočitveni lokal ter načrta ureditve okolice in obnove stavb.

Idejno, časovno in socialno avtorica obnovo zunanje ureditve in notranje opreme Vnckæve domačije postavi v okvir socialne kulture tamkajšnjih (malih) kmetij in gostiln v prvi polovici 20. stoletja, zato sledi izčrpna predstavitev sočasne ureditve dvorišč in stanovanjske oziroma notranje opreme na območju parka Škocjanske jame. Podpoglavje je vsebinsko prirejeno po *Vprašalnicah za Etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja*; temeljiti so opisi ureditve dvorišč s pripadajočo infrastrukturo, kleti, razporeditev prostorov v stanovanjskih poslopih in gostilnah, razporeditve notranje opreme po prostorih, notranje opreme, vključno s pleskanjem, okni, vrati, načinom kurjenja in razsvetljave ter nabožnimi predmeti. Opiše vrste lesa za izdelavo pohištva oziroma izvor, posamične kose (mize, sedeže, ležišča, ure, shranila), drobni inventar in okrasje.

Gre za celostno predstavitev, ki na osnovi terenske raziskave razbija predstave o stereotipni, homogeni kraški arhitekturi in opozori na pestrost bivalnih oblik na širšem in ožjem območju. Terensko delo avtorica dopolnjuje z arhivskimi in literarnimi viri. Sklicuje se predvsem na poglavje o kmečkem domu v *Narodopisju Slovencev* Rajka Ložarja [1944], na razpravi »Notranja oprema kraškega doma« Fanči Šarf [1969] in »Oris stanovanjske kulture slovenskega kmečkega prebivalstva v 19. stoletju« Irene Keršič [1988–1990]. Če je dejstvo, da je avtorica spregledala starejšo, manj znano strokovno razpravo Gustava Bancalarija (»Forschung und Studien über das Haus in *Mittheilungen des Anthropologischen Gesellschaft* 16 [1896], ki omenja spahnjenico v bližnjih Vremah, opravičljivo, pa je navajanje citatov iz temeljne razprave o kmečki hiši Sergija Vilfana, objavljene v *Gospodarski in družbeni zgodovini Slovencev* [1970], po drugem spisu nedopustno [89]. K informativnosti prispevajo številne fotografije in risbe (mestoma že na račun berljivosti), pa tudi (ponavljajoče se) narečno izrazje.

Iz opisane temeljite študije je avtorica razvila predlog varstveno skladne rešitve opreme Vnckæve domačije v sklepnem delu knjige. Pri tem je lastna etnološka teoretična izhodišča in želje lastnika domačije povezala v praktične smernice za opremo prostorov. Seveda je na tem mestu, kot je zapisala v sklepni misli že sama avtorica, nastal problem ob sami izvedbi predlogov; Darja Kranjc ugotavlja, *da bo aplikacija med drugim uspešna le, če jo bodo ljudje vzeli za svojo* [200].

Bolj kot posredovanje izdelanega projekta zaleže potemtakem posredovanje znanja, s pomočjo katerega ljudje sami oblikujejo lastno, na dediščini grajeno kvalitetno bivalno

okolje. Zato sama ne bi poudarila v uvodu navržene razločke med aplikativno in fenomenološko etnologijo, ampak raje v sklepu izraženo misel o nujnosti delovanja etnologa na zavarovanem območju.

Špela Ledinek Lozej

Marija Stanonik, *Hišna imena v Žireh*. – Maribor: Slavistično društvo, 2005 (Zora; 37). – 181 str.

Hišna imena so pomemben del kulturnega izročila, ki se je s spremenjenim načinom življenja (preseljevanje v stanovanjske bloke, v mesta, novogradnje) začelo počasi pozabljati. Zato je še kako pomembno, da se tudi ta del dediščine ohrani z zapisom. Marija Stanonik se je tega lotila v 80. letih 20. stoletja na svojem domačem terenu, na območju nekdanje in sedanje občine Žiri, kjer je do izida monografije dokumentirala prek 750 hišnih imen. Knjiga pa ne prinaša zgolj bogatega seznama imen, njena poglobljena teža je v analizi in razvrstitvi zbranega gradiva. V skladu z interdisciplinarnimi težnjami raziskave je bil cilj, tako pravi avtorica v spremni besedi, zbrano gradivo sistematično urediti formalno (jezikovni vidik) in vsebinsko (etnološki, sociološki, antropološki, zemljepisni, zgodovinski vidik). Analize so zasnovane s sinhrono gledišča.

Avtorica si prizadeva na enem mestu povezati v smiselno celoto vse dostopne podatke o posamičnem hišnem imenu in se pri tem sklicuje na številne razpoložljive vire. Zato so pomemben delež, ki sestavlja knjigo, prav opombe, v katerih so večinoma navedeni viri (skozi knjigo se naniza kar 717 opomb). Pri virih avtorica opozarja na različne stopnje njihove zanesljivosti, na nekaterih mestih pa ponuja v premislek lastne ugotovitve in predloge.

V uvodu avtorica najprej preleti zgodovino hišnega poimenovanja in raziskovanja te problematike; pobude za zbiranje so se začele oglašati že v drugi polovici 19. stoletja, prva v dopisu Franceta Cegnarja leta 1858. V nadaljevanju so predstavljena merila za razvrščanje imen. Poseben razdelek uvoda zavzame seznam petinosemdesetih »hišnih ali gospodarskih imen« v žirovskem okolišju, ki ga je v drugi polovici 19. stol. izdelal Lovrenc Oblak, ter seznam drugih rokopisnih in tiskanih virov.

V razdelkih 1 do 12 so imena razvrščena v skupine po skupnih jezikoslovnih, geografskih, socialnih ... značilnostih, vsakič po abecednem vrstnem redu. Nekateri od teh razdelkov so še podrobneje razčlenjeni.

1. *Hišna imena po osebnih imenih* (nekdanjih ali sedanjih) lastnikov.
2. *Hišna imena iz osebnih imen po raznih besedotvornih vzorcih* (tu so v devetih podrazdelkih imena razvrščena glede na pomanjševalniške pripone ali druge značilne končnice).
3. *Hišna imena iz občnih in osebnih imen po skupnih besedotvornih vzorcih* (v osmih podrazdelkih so imena razvrščena po priponskih obrazilih).
4. *Hišna imena na podlagi ledinskih imen* (vzpetina, vdolbina voda, vrsta tal, vrste gozda in drevja, drugo rasteje ali njega deli, način izkoriščanja tal).

5. *Lega ali vrsta bivališča glede na naravne in prometne razmere.*
6. *Stan in družbeni položaj.*
7. *Gospodarska dejavnost.*
8. *Osebne lastnosti in posebnosti.*
9. *Hišna imena po živalih.*
10. *Hišna imena na podlagi krajevnih imen (v soseščini, od drugod, iz tujine).*
11. *Ženske oblike žirovskih hišnih imen (v petih podrazdelkih glede na priponska obrazila oz. končnico).*
12. *Hišna imena s podstavo ženskih imen in opraviil (izvedena iz ženskih imen, dejavnosti in družbeno pogojena hišna imena v ženskih oblikah).*

Niz razvrščanja imen po skupinah zaokroža 13. razdelek, v katerem so popisane narečne posebnosti hišnih imen (naglas, glasoslovje, besedotvorje, besedišče).

V naslednjih treh razdelkih sta v ospredju folkloristični in etnološki vidik: 14. *Hišna imena in slovstvena folklor*, 15. *K zgodovini hišnih imen pri nekaterih hišah* in 16. *Preteklost Žirov v luči hišnih imen s podrazdelki: Kakšna imena so Žirovci dajali svojim otrokom; Kje živijo (ledinska imena); Kaj jih navezuje na preteklost; Kaj delajo (poklic, s čim se ukvarjajo); Kako se med seboj doživljajo (osebne lastnosti in posebnosti); Od kod so se priselili na Žirovsko.*

V sklepu so na podlagi obravnavanih hišnih imen poudarjena spoznanja v zvezi s tvorno, družbeno in duhovno kulturo. Sledita obsežen seznam literature in rokopisnih virov in kazalo.

Problematika hišnih imen je v raziskavi obravnavana na podlagi obsežnega gradiva, sistematično, z najrazličnejših zornih kotov, torej interdisciplinarno, zato bo monografija koristila različnim raziskovalcem. Morda se bo avtorica, kot namigne v spremni besedi, kdaj lotila tudi zgodovinske raziskave vsakega imena posebej, za kar je tu že pripravljena podlaga. Knjiga je gotovo razveselila tudi vse, ki jim je mar za slovensko kulturno izročilo, predvsem pa Žirovce, ki se jim je po zaslugi rojakinje Marije Stanonik polica z domoznansko strokovno literaturo spet podaljšala za eno delo. Morda bi bilo dobrodošlo, če bi knjiga imela še povzetek v tujem jeziku, da bi se ta spoznanja razširila čez slovenske jezikovne meje.

Barbara Ivančič Kutin

Janez Bogataj idr., *Nesnovna kulturna dediščina*. – Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2005 (Zbirka Dnevi evropske kulturne dediščine). – 215 str., ilustr.

Z dediščino (t. i. kulturno in naravno) se ukvarja več znanstvenih disciplin. Etnologija je glede na svojo široko opredelitev vsakdanje kulture gotovo med tistimi, ki o njej razpravljajo izrazito večplastno – ne samo zaradi širokega vsebinskega obsega, temveč tudi s stališča različnih položajev oz. perspektiv, s katerih jo opazujejo, obravnavajo in naposled z njo rokujejo v praksi, saj so posredno ali neposredno tudi njeni varuhi.

V zadnjem letu to ni edina etnološka knjiga, ki prav usmerjeno obravnava dediščino z

etnološkega vidika (v Zupaničevi knjižnici sta izšli knjigi *Dediščina v očeh znanosti* in *Dediščina v rokah stroke*, J. Bogataj je izdal monografijo *Ustvarjalna Slovenija* – če omenim najpomembnejše), kar govori o posebnem »povpraševanju« po njej. Ob tej knjigi pa je treba še posebej poudariti, da je izšla v zbirki, ki ima izrazito popularizatorsko vlogo – da torej ne gre za znanstveno, temveč strokovno delo, namenjeno najširši javnosti in v napovedanih prevodih tudi tujcem, ki jih zanima slovensko kulturno izročilo.

Kar zadeva etnologue, je publikacija v nekem smislu pogumno dejanje. Morda najprej zato, ker sta urednika (J. Bogataj in V. Hazler) in avtorji (J. Bogataj, V. Hazler, Z. Koželj, M. Kropelj, V. Mlakar, K. Munda Hirnök, M. Piko Rustia, M. Ramovš, M. Repinc, M. Terseglav in N. Židov) obsežno etnološko znanje strnili v zgoščene prispevke in so se ob tem morali spoprijeti s pastjo, ki jo prinaša analitično nasilno zarezovanje v prepleteno tkivo kulture. Drugi vidik, ki ga ne gre zanemariti, pa je, da si prizadevajo uzavestiti, da ukvarjanje z dediščino ni niti kako romantiško spogledovanje in objokovanje preteklosti, niti nekaj, s čimer lahko kdorkoli rokuje, kakor mu je povšeči, temveč resno znanstveno in strokovno delovanje, ki obsega prepoznavanje dediščine, dokumentiranje, raziskovanje, zaščito, varovanje, promocijo, navsezadnje tudi prenos na naslednje generacije – predvsem z izobraževanjem in njeno aktualizacijo v sodobnosti. To hkrati pomeni, da gre tudi za razbiranje vitalnih sestavin, ki bolj ali manj soustvarjajo naše vsakdanje in praznično življenje, če se tega zavedamo ali pa tudi ne, sooblikujejo kulturno identiteto, ki ne bi smela biti izključujoča do kulturne drugosti in drugačnosti. V procesu ustvarjanja identitet ima dediščina večplastne in večsmerne učinke in se ji preprosto ni mogoče izmakniti – daje mere individualnemu in kolektivnemu času in prostoru in ju osmišlja.

»Nesnovna« v naslovu lahko vnaša zmedo v razumevanje pojma »kultura« – še zlasti z etnološkega oz. antropološkega gledišča: če je namreč kultura prazprav sinonim za človeško ustvarjalnost in prakse, katerih produkt so t. i. bolj ali manj oprijemljive kulturne objektivizacije, je njena delitev na snovno in nesnovno nasilna: o tem nas prepriča preprost premislek, da se nič ne zgodi, nič ne nastane brez očem nevidnega – človeškega uma, čustev, razpoloženj, znanja, vrednot. »Nesnovno« je tako bistvena razsežnost kulture, je tisto skrito ali prikrito gibalno, ki najde sled v materializirani obliki – bodisi da gre za preprost delovni pripomoček ali pa za izjemno, estetsko dognano stvaritev t. i. ljudskega umetnika. Brez znanja, vrednot, iskanja presežkov, potreb po urejanju medsebojnih razmerij med ljudmi, želje, da bi si udomačili naravo, podredili nadnaravno, pojasnili nerazložljivo, da bi svojim potomcem zapuščali prijazen življenjski prostor, brez vsega tega o kulturi sploh ni mogoče govoriti. Vse etnološko raziskovanje je s tega stališče razkrivanje prikritega skozi tisto, kar kot strokovnjaki lahko vidimo, opazujemo in naposled interpretiramo.

Etnologija je tako rekoč od svojih začetkov svoje raziskovalno polje analitično členila na tri večja področja – na materialno (gmotno, snovno), socialno (družbeno) in duhovno kulturo – drugi dve bi mogli pogojno označiti kot »nesnovno«, konkretno neoprijemljivo, neotipljivo, nematerialno, neopredmeteno kulturo. Zaradi različnih raziskovalnih specializacij smo imeli tudi v naši strokovni preteklosti že opraviti s težnjami, da bi se materialna

etnografija ločila od preostalega narodopisja. Vendar se to v etnološki teoriji ni zgodilo (deloma se je sicer institucionaliziralo v njeni strokovni praksi – neposredno v muzejstvu in konservatorstvu), pa četudi bi se, bi bilo to že zdavnaj poveženo s sodobnimi teoretskimi pogledi, ki vse kulturne fenomene vidijo medsebojno povezane in sestavljene iz bolj in manj oprijemljivih razsežnosti. Naj bo zato ponovljena misel, ki je bila med etnologi že izrečena, da sami določil snovno / nesnovno ne potrebujemo, enako kakor je, strogo vzeto, sporna tudi členitev na materialno, družbeno in duhovno kulturo in jo etnologi razumemo bolj kot analitični oz. klasifikacijski pripomoček.

Zato gre to knjigo brati bolj skladno z intenco Unescovega projekta o zaščiti nesnovne dediščine oz. dikcijo zadevne Unescove deklaracije, sprejete leta 2003, pri kateri gre preprosto za premik pozornosti oz. za posebno osredinjenost na to, kar niso le kulturni spomeniki in kulturna dediščina v pomenu t. i. premične in nepremične kulturne dediščine, temveč tkivo njihovega nastanka. Pri tem pa je, če pozorno beremo razlago v Unescovi konvenciji, definicija *intangible heritage* izjemno široka in se tako rekoč povsem prekriva s t. i. kulturnim inventarjem: gre za *prakse (dejavnosti), predstavitve, izraze, znanja, veščine, posredno tudi orodja, predmete, izdelke in kulturno okolje, s katerimi so povezani oz., ki jih skupnosti, skupine ali posamezniki prepoznajo kot del svoje kulturne dediščine*). Konkretno so to: oblike ustnega izročila; odrske / scenske umetnosti; družbene prakse; šege, praznični dogodki; znanja, prakse in predstave, povezane z naravnim okoljem; tradicionalne obrti in veščine.

Našteto je približno to, kar so etnologi po »klasični etnološki sistematiki« vajeni misliti kot fenomene socialne in duhovne kulture in tudi posebne vidike, povezane z materialnimi kulturnimi sestavinami – s tem, da je poudarjen tisti vidik, ki ga, npr., manj zanima stavba kot takšna in bolj znanje, veščine, ki so potrebne, da hiša nastane, in na tiste druge, zunanje okoliščine, o katerih objekt govori – o zgodovinskih, socialnih, statusnih, generacijskih, poklicnih idr. determinantah.

Ne le v svetu, v katerem je na splošno izročilno znanje – posebno, odkar je globalizacijski proces tako pospešen in tako zelo povezan s pridobitniško kapitalsko logiko – vse bolj ogroženo in tudi zlorabljeno in je zato treba tako izrazito poudariti nesnovne razsežnosti kulture – tudi pri nas so bile nesnovne sestavine kulture v kulturni politiki spregledane: za materialno (premično in nepremično) dediščino je pravnoformalno boljše poskrbljeno kakor npr. za zbirke nesnovne dediščine – te so sicer v pristojnosti predvsem raziskovalnih institucij, vendar finančno dejansko neovrednotene.

Tudi pojem (formaliziranega) varovanja kulturne dediščine, kakor je predstavljeno v uvodnem sestavku Zvezdane Koželj, je treba z etnološkega zornega kota razširiti; to ni le projekt zadnjih desetletij, saj je zgodovina spomeniškega varstva, ki je sensu strictu res osredinjeno na materialna pričevanja kulture, tudi na Slovenskem precej starejša. Poleg tega je bila namreč vsa etnologija od svojih predznanstvenih in še bolj znanstvenih začetkov nekakšen »varstveni projekt«: vsaj v enem toku se je namreč konstituirala kot »reševalska« – z zbiranjem, zapisovanjem, raziskovanjem kulturnih dosežkov, za katere so bili v svojem času prepričani, da jih je vredno rešiti pred pozabo, ker so pričevalci narodovega duha, ker

govorijo o enkratnih značilnosti kulture. To prepričanje pa je bilo, na drugi strani, mogoče le zaradi zavesti o kulturnih razlikah, o kulturni raznoterosti, ki je posebna vrednota človeštva: lastna kultura pa je, njenim ustvarjalcem in praktikantom, še posebej pomembna, ker jim omogoča preživetje, vzdržuje skupnost, pa če je še tako predstavna, umišljena ali zamišljena, je njena identiteta, je tisto neogibno »lastno«, kar vsako živo bitje potrebuje, da se loči od drugih, hkrati pa je v tem marsikaj, kar nas antropološko, arhetipsko, geografsko ali zgodovinsko zbližuje z drugimi.

Enako velja seveda za druga pričevanja preteklosti – arheološka, zgodovinska, umetnostno-zgodovinska – za vsa ta v enaki meri velja skrb ne izključno kot »predmetnim« preostankom, temveč zato, ker govorijo o preteklih dosežkih človeške ustvarjalnosti.

Kaj torej avtorice in avtorji v tem kontekstu predstavljajo kot nesnovno kulturno dediščino z etnološkega gledišča. Vsebino knjige sestavljajo poglavja, ki obravnavajo, kakor piše v uvodu V. Hazler, *nekatero najzanimivejše pojave in oblike nesnovne kulturne dediščine, ki utegnejo postati tudi predmet novih načinov varstva*. – V tem lahko preberemo še eno poslanstvo te knjige: uzavestiti koncept dediščine vsakdanjega življenja, ki ni nič manj pomemben od tiste, ki smo je npr. vajeni videti opredmetene in zbrane npr. v muzejih ali predstavljene kako drugače.

Knjiga si ne prisvaja vsebinske izčrpnosti, temveč razgrinja, kakor je zapisano, *najbolj pričevalne sestavine slovenske nesnovne dediščine, ki so lahko zanimive za popularizacijo dediščine v celoti*, pomembne tudi za kakovostnejše načrtovanje fizičnega varstva in urejanje življenjskega okolja. To so tiste sestavine, ki se materializirajo na drugačen način – v medčloveški komunikaciji, v zvočnih in gibnih podobah, v produktih znanja in veščinah. Obravnavane so, po vrsti: šege in navade, verovanja, bajeslovje, kratke prozne oblike, branje, likovno obzorje, pesništvo in glasba, plesna dediščina, gledališka ustvarjalnost, prosti čas in zabava, viri znanja, zdravilstvo, znanje (o rastlinstvu, živalstvu, vremenu, tehnično znanje, znanje o prostoru), zgodovinska zavest in geografsko obzorje. Posebej je v kratkih orisih predstavljena nesnovna dediščina pri Slovencih zunaj državnih meja (v Italiji, Avstriji, na Madžarskem; obravnava pri izseljencih bi bila zagotovo prezahtevna naloga za te okvire) in pri drugih etničnih skupnostih, ki živijo v Sloveniji (Italijani, Madžari, Nemci, Romi, Srbi, Hrvati, Judje in Bosanci).

Za nepoznavalce bo v uvodnem sestavku V. Hazlerja poučen tudi lapidaren presek problematike etnoloških raziskav v zadnjih desetletjih, v nadaljevanju pa sestavek o varstvu nesnovne kulturne dediščine spod peresa Z. Koželj. Sledi jima 20 avtorsko napisanih poglavij: avtorsko zato, ker v različnih razmerjih dajejo v branje: predstavitev samih kulturnih pojavov v njihovih preteklih in sodobnih podobah; dejstva o njihovi transformaciji oz. procesu kulturnih sprememb, v katerih se iz vsakdanjega življenja nekaj izlušči kot dediščina, drugo pa gre v pozabo; znanje o nosilcih dediščine; spoznanja o načinih obstoja in razlogih za šibkejšo ali močnejšo trdoživost katerega od kulturnih pojavov (npr. pesem in glasba vs. stare zdravilske prakse); v različnem obsegu so predstavljene pretekle in sodobne

funkcije dediščine oz. njenih sledi (vzorno npr. plesno izročilo), mera njihove ohranjenosti (npr. šege vs. bajeslovje); njihove regionalne variacije; njihova socialna podlaga.

Nekatera poglavja so opremljena z dodatno oz. priporočljivo literaturo, omenjajo npr. najpomembnejše raziskovalne dosežke, druga ne, nekatera so zelo izčrpna (npr. več poglavij o znanju), druga manj – tako npr. ob zanimivem poglavju o kratkih pripovednih oblikah, vendarle manjka tisto o daljših ali dolgih (pravljice in povedke so vsaj v določenem obdobju socializacije ali inkulturacije izjemno pomembne, pa v knjigi niso obravnavane).

Skratka, poudarki ali težišča se nekoliko razločujejo, kar je deloma tudi odsev tradicije raziskovanja posamičnih etnoloških in folklorističnih tem.

Pomembno je, da delo krepi podobo o strukturi prepletenosti vseh predstavljenih pojavov in o njihovi sovisnosti (npr. šege in verovanje, šege in pesem in ples, znanje o rastlinah in zeliščarsko zdravilstvo,...) in odslikuje bogato ustvarjalnost, kakor se je brusila in krušila skozi čas, podvržena zgodovinskim premenam, regionalnim kulturnim variacijam, socialni, generacijski določenosti, kolektivni cenzuri itn.

Knjiga o navzočnosti ali živosti dediščine pripoveduje vsaj na dveh osnovnih ravneh: najprej v pogledu kontinuitete – kot transformirana tradicija, ki ohranja starejša vsebinska, formalna in simbolna sporočila, ki jih večinoma ljudje slabo ali pa sploh ne poznajo – saj je marsikdo vaju ravnati na določen način, ker so pač tako ravnali že pred njim ali ker tako mora biti; in naposled o interpretirani in rekonstruirani (oživljeni na način folklorizmov) dediščini, ki na poseben način odseva vez med preteklo in sodobno kulturo, govori o sodobnem razmerju do kulturnega izročila, o načinih prisvajanja preteklosti, torej posredno o historični zavesti – ta pa lahko temelji na dejanskih ali pa lažnih, izmišljenih simbolih identitete – smeri teh interpretacij pa so različne: od historičnih rekonstrukcij na način »živega muzeja«, »ugledališčene zgodovine«, ko je dediščina primarni element in je namen poučen, do rab in zlorab v pretežno komercialne in celo poudarjeno ideološke namene.

Za konec morda še to: dediščina, enako kakor podobe preteklosti, ni nikoli nevtralna kategorija. Zato je toliko pomembneje vedeti, katere funkcije ali pomene v njej vidijo ljudje, ki dediščino živijo, četudi nezavedno; kakšno podobo o njej posreduje javni diskurz (politika, za dediščino odgovorne institucije, mediji) in kako na dediščino gledajo raziskovalci, ki se jim kulturna dediščina ali njeni posamični segmenti nenehno postavljajo za raziskovalni izziv.

Ničesar novega ne povemo, če rečemo, da so vse te optike do dediščine ali – bolje – različnih dediščin spremenljive, podvržene časovnim, doživljajskim, ideološkim in strokovnim premenam.

V tem krogu in za to delo je posebej pomembno, da jo soustvarjamo tudi raziskovalci (na kakšen način, seveda presega namen in poslanstvo te knjige), zato je ukvarjanje z njo odgovorno in mora biti kritično dejanje – tako kakor je dediščina izvorno – razpolaganje potomcev z zapustnikovim premoženjem. – In za konec še to: knjiga je prijazno in všečno oblikovana.

Ingrid Slavec Gradišnik

Tvrtko Zebec, *Krčki tanci. Plesno-etnološka studija = Tanac Dances on the Island of Krk. Dance Ethnology Study.* – Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku; Rijeka: Adamić, 2005 (Biblioteka Nova etnografija). – 395 str., ilustr.

V letu 2005 je izšla študija o *tancih* z otoka Krka, s katero so novi vidiki v preučevanju »starih tem« v hrvaški etnokoreologiji dokončno dobili potrdilo. Avtor Tvrtko Zebec iz srednje generacije hrvaških etnokoreologov je nove vidike v preučevanju plesa napovedoval že s krajšimi znanstvenimi članki v zadnjem desetletju. V raziskavah tancev na otoku Krku se je oddaljil od evropske tradicije etnokoreologije, ki ji je (bil) osnovni predmet preučevanja ples sam in njegova struktura, in se na drugi strani približal plesni etnologiji.

Knjiga je zasnovana kot plesno-etnološka študija, saj so osnovna načela, po katerih je avtor raziskoval, obdeloval gradivo in način, kako ga interpretira, postavljena na metodologiji plesne etnologije. Ta disciplina se od evropske etnokoreologije loči po tem, da namenja več pozornosti človeku, ki pleše, oziroma jemlje ples kot eno izmed oblik človekovega obnašanja ter je zato ples oziroma plesni dogodek razumljen kot sestavni del komunikacije v skupnosti. Tako je plesna etnologija v mnogočem bližja antropologiji plesa in raziskovanju sistemov človeškega gibanja (*human movement systems*).

Poleg izčrpnega poznavanja in uporabe relevantne literature je osnova monografije avtorjevo terensko delo na otoku Krku, ki ga je opravljal od leta 1991. Udeleževal se je različnih plesnih dogodkov – od koledovanj, pustovanj, različnih praznovanj med letom, do gostij in festivalov *Folklore otoka Krka*. Vse te plesne priložnosti in dogodki predstavljajo paletu različnih plesnih izkustev. Avtor se opredeljuje kot raziskovalec – *outsider*. Uvodoma opozarja, da gre za poskus podajanja izkustev, ki jih z besedami pravzaprav ni mogoče opisati, in da je njegova interpretacija le ena izmed mogočih.

V knjigi ni natančnih opisov plesa in kinetogramov, čeprav je bil ravno ples (*tanec*) povod za raziskavo. Ni bistveno zapisovanje različic plesa, temveč poseben pomen in smisel, ki ga imajo plesi za izvajalce. Knjiga je daleč od zbirke plesov, ki bi jih po mnenju avtorja s tem fiksirali za bodočnost. Ugotovil je, da imajo tanci poseben pomen in smisel za njihove izvajalce – plesalce in muzikante: ustvarjajo jih ljudje, izvajalci, ki tudi na tak način izražajo medsebojno razlikovanje v skupnosti kot posamezniki, zunaj svojega okolja pa kot člani skupnosti, ki se ločijo od sosedov. Tako je raziskovanje, v katerem je zanimanje osredinjeno na tanac, odkrilo množico drugih razlogov, pobud in pomenov v življenju otočanov, povezanih s plesnimi dogodki in vlogami vseh sodelujočih. Avtor raziskovanje plesa povsem neposredno povezuje z raziskovanjem identitete posameznika in skupnosti.

Struktura knjige je takšna, da razprava poteka od splošnega h konkretnemu, od splošne razprave, ki vključuje zgodovino, kulturno ozadje, vpliv religije na plesne dogodke, do samih plesov proti koncu razprave. Uvodnemu nagovoru sledi poglavje o metodologiji, nato o pojmovanju tanca na otoku Krku, ki združuje tri pomene v kontekstu plesnih dogodkov – na glagol plesati (*tancati*), na samostalnik ples kot rezultat aktivnosti (*tanac*) in na družabni dogodek, ko se pleše. Avtor pojasni tudi razliko med uporabo izraza *tanac*

in *ples*; slednji je rezerviran za sodobnejše pojave in se ne uporablja za staro tradicijo. Sledi poglavje, v katerem poda pregled zapisov tancev v literaturi in ugotavlja, da so največ o šegah in plesu pisali domači zapisovalci (*insiders*), od etnokoreologov pa sta plese opisovala Ivan Ivančan in Stjepan Sremac.

Ob raziskovanju tanca se je avtor vseskozi srečeval tudi z izročilom muziciranja na *sopele*, saj sta glasbena in plesna tradicija Krka neposredno povezani. Ker se tanac izvaja ob igranju na sopele, je Zebec v posebnem poglavju osvetlil pomen in tradicijo muziciranja na sopele, predvsem na sovpivanje muzikantov in plesalcev, na njihov medosebni dopolnjujoči se odnos. V poglavju o sopelah in sopcih je opozorjeno še na vplive, ki jih prinašajo organizirane šole sopnje, predstavi pa tudi vplive scenskega življenja plesa in glasbe.

Po krajšem poglavju, v katerem so razgrnjene možnosti plesne etnologije, sledijo poglavja, v katerih avtor plesne dogodke obravnava najprej v vseobsegajočem, širokem kontekstu, potem pa kontekst oži vse do zadnjega poglavja, v katerem predstavlja kinetični opis plesa in giba. Naj ob tem dodamo, da bralec, ki ne pozna tanca, skoraj do konca knjige ne ve, kakšen je ples, ki je bil povod za raziskavo. Takemu bralcu bi bil priložen DVD s posnetki plesa dobrodošla pomoč in ponazorilo, s čimer bi tudi poglavje o zgodovini in prebivalstvu lažje vzporejal s kontekstom plesa.

Po mnenju pisca je bil pogled v zgodovino neobhoden del raziskave. Zgodovinski del ima za splošno in vseobsežno ravnino raziskovanja, s katerim želi razložiti pridobljeno, dolgotrajno akumulirano izkustvo v kulturi. Zgodovino otoka spremlja v menjavah oblasti in migracijah; življenje, kulturo in medosebne odnose otočanov, načine njihove identifikacije in simboliko išče v jeziku, narečjih, v glagolici, stilu življenja škofov glagoljašev in vernega občestva. Procese identifikacije išče v načinih sklepanja porok, v dodeljevanju nadimkov, sprejemanju mestne hierarhije in ugleda v skupnosti, kar vse je predmet tega zgodovinsko orientiranega poglavja. Čeprav kolo kot plesna oblika ni predmet obravnave te knjige, se mu avtor posveča v krajšem poglavju.

Sledi poglavje o priložnostih med letom, ko se prebivalci otoka zabavajo, slavijo in plešejo in so povečini zelo povezani s cerkvenim koledarjem. Tako predstavlja koledovanje, pustovanje, zabave v postnem času, *fraj-maj*, plesne dogodke ob praznovanju zavetnikov mest. Te priložnosti, ki imajo pogosto ritualni značaj, obravnava kot plesne dogodke na ravnini izvedbe.

Posebno vlogo ima tanac ob poroki oziroma na gostiji, zato je temu namenjeno posebno poglavje. V njem predstavi vlogo tanca na svatbi, ki je hkrati obred prehoda in obred intenzifikacije. Ritual je pomemben, ker se v njem poleg osebne identitete potrjuje tudi kolektivna (ožja lokalna in identiteta otočanov).

Od leta 1935, ko je bil prvi *Krčki festival folklor*, je tanac našel tudi drugi način obstoja. V času, ko je v kaštelih in vaseh pravo življenje sopol, tanca in zabav v tradicionalnem smislu po malem zamiralo, je bil festival način, da se za turiste pokaže različna umetnost tancanja. Iz poglavja je razvidno, kako je na eni strani festival prispeval k ohranjanju plesov

in sopnje in na drugi strani z odrskimi uprizoritvami vnesel spremembe, ki so posledica scenskega izvajanja.

V poglavju »Izvedbe kot rituali« opredeljuje vlogo prostora v izvajanju plesa, predvsem pomen trga (*place*). Sledi poglavje, v katerem so obravnavana plesna narečja oziroma plesni slogi v izvedbi tanca, posebno poglavje pa je namenjeno koreografskim posebnostim tanca *verec* in *bakarska*. Zebec pisanje sklene s poglavjem s povednim naslovom »Iz preteklosti za prihodnost«.

V zavedanju, da je število raziskovalcev, ki se ukvarjajo s preučevanjem plesa doma in v tujini, majhno in kako pomembna in dragocena je medsebojna izmenjava mnenj, Zebec svoja spoznanja ne posreduje le v hrvaškem jeziku. Skoraj petino knjige namreč obsega besedilo v angleškem jeziku, namenjeno tujim bralcem – tako v diaspori kakor tudi v mednarodni znanstveni javnosti. Angleški del knjige so deloma povzetki poglavij, deloma pa prevod izbranih poglavij v hrvaškem jeziku z dodatnimi pojasnili za tujce. Poleg tega je na začetku angleškega dela dodano uvodno poglavje, v katerem so podani splošni podatki o Krku in njegov zemljevid. Na koncu knjige so v prilogi objavljeni zapisi Ive Jelenović iz leta 1948 *Neki proljetni običaji u Dobrinjštini (otok Krk)*, sledijo še dodatek z barvnimi fotografijami (črno-bele so razporejene med besedilom), skupen seznam literature za hrvaški in angleški del, stvarno kazalo posebej v hrvaščini in posebej v angleščini, povsem na koncu še dvojezična predstavitev avtorja.

Znanstvena monografija Tvrtka Zebca je knjiga, ki more služiti kot primer dokumentiranja in obravnave plesnih dogodkov tako z vidika sodobnega družbenega konteksta kakor v historični perspektivi. Je zgleden primer študije plesa in njegovega konteksta in lahko služi kot model, kako zasnovati in posredovati študij etnologije plesa. Za hrvaško področje je ta pionirska, na slovenskem pa na takšno še čakamo.

Rebeka Kunej

Bruno B. Reuer (ur.), *Vereintes Europa – Vereinte Musik? Vielfalt und soziale Dimensionen in Mittel- und Südosteuropa / United Europe – United Music? Diversity and Social Dimension in Central and Southeastern Europe.* – Berlin: Weidler Buchverlag, 2004. – 304 str.; notne transkripcije, ilustr.

Dvojezični, nemški in angleški zbornik *Združena Evropa – Združena glasba? Raznovrstnost in socialne razsežnosti v srednji in jugovzhodni Evropi* je nastal po istoimenskem simpoziju, ki je potekal leta 2001 v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani. Pobudnik znanstvenega srečanja in tudi urednik nekaj let pozneje izdanega zbornika je nemški etnomuzikolog Bruno B. Reuer, pri urejanju zbornika pa sta mu pomagala Lujza Tari in Svanibor Pettan. Slednji je s pomočjo Slovenskega etnografskega muzeja tudi omogočil, da je srečanje potekalo v Sloveniji. Simpozij je pomenil nadaljevanje niza srečanj: prvo, z naslovom *Perspektive glasbene etnologije* je bilo leta 1990, ob padcu »železne zaves«, v Budimpešti, drugo z naslovom

Glasba in prelom je, z razpravami etnomuzikologov o spremembah v glasbi na področju bivše Jugoslavije, potekalo leta 1997 v Berlinu. Slovenija je tako bila primerno prizorišče za srečanje – kot dežela, ki je bila več kot 70 let del Jugoslavije in je s tem ne zgolj geografsko blizu področjem, kjer je divjala vojna in koder se konflikti (še vedno) nočejo umiriti; ker leži med srednjo, vzhodno in južno Evropo in je bila do leta 1991 najzahodnejša točka, kjer se je končevala »vzhodnoevropska« in se je začela »zahodno evropska« družbena ureditev. Ob simpoziju leta 2001 je že bil mogoč časovni odmik od prelomnih dogodkov leta 1991, Slovenija pa se je tudi že pripravljala na vstop v Evropsko unijo.

In kaj o tej združitvi in vseh spremembah, ki sledijo, lahko pove glasba in kaj z njo lahko nakaže, celo dokaže ali spodbudi, smo razpravljali septembra 2001 raziskovalci iz Albanije, Avstrije, Bosne in Hercegovine, Italije, Madžarske, Makedonije, Nemčije, Romunije, Slovaške, Slovenije, Srbije in Združenih držav Amerike. Nekateri, ki se srečanja niso mogli udeležiti, so poslali svoje prispevke in ponudili svoje poglede na izbrane teme. Predstavitve prispevkov in razprave so spremljali tudi štiri zanimivo zasnovani glasbeni večeri, ki so pokazali tudi štiri poglede na ljudsko glasbo Slovenije danes: ljudska glasba, kakor jo izvajajo preporodne skupine; ljudska glasba v pedagoškem procesu prek klavirske igre; ljudska glasba »drugačne Slovenije« s predstavitvijo glasbe manjšin, ki žive v Sloveniji; organizacija »plesne hiše«, tj. učenja slovenskih ljudskih plesov.

Za prijetno dopolnilo je bilo poskrbljeno tudi v kulinaričnem pogledu: udeleženci so vsak dan obiskali drugo restavracijo, kjer so ponudili jedi s področja bivše Jugoslavije.

Ljubljana in Slovenija sta gostili nekaj imenitnih raziskovalcev iz tujine, kar je pomembno, ker vsak obisk prinese tudi nov veter, pogled od zunaj in seznanitev z zunanjim svetom. Med razpravami in kramljanjem smo se lahko seznanili z izkušnjami drugod, npr., kako je s spoštovanjem kulture in raznih pravic v novi Evropi, katere težave nas čakajo ter kako je (bo) z obstankom naše glasbe in drugimi oblikami duhovne kulture v novi »globalni« družbi. Vedno znova nas pač vznemirjajo vprašanja, navadno značilna predvsem za majhne ali razmeroma majhne dežele. In to je bila lepa priložnost za srečanje z drugimi, ki imajo podobne težave.

Zbornik je izšel tri leta pozneje. Urednik je zbral kar tri uvodnike, in sicer pozdravne besede takratne kulturne ministrice Andreje Rihter, uvodni nagovor Viviane Reding, članice Evropske komisije, in uvodnik Svaniborja Pettana z naslovom »Združena Evropa – združena glasba (?) v Ljubljani«. Predgovor je prispeval urednik Bruno B. Reuer.

Zbornik je razdeljen v tri tematske sklope, ki se skladajo s potekom simpozija. V prvem tematskem sklopu *Srednja in jugovzhodna Evropa na poti v Novo Evropo* je zbranih pet člankov: avtorica Katalin Lázár se v prispevku »Vloga ljudske glasbe v združeni Evropi«, sprašuje, kakšna bo funkcija glasbe v novi Evropi in kako lahko pomaga pri reševanju njenih kulturnih problemov. S primeri z rodne Madžarske razlaga vlogo glasbe in plesa v ljudskem okolju in kritično ocenjuje novo nastajajočo glasbo ter odnos ljudi do ljudske duhovne kulture. V upanju, da ljudski glasbi še ne bije 12. ura, predlaga tudi recept za širjenje ljudske glasbe z razlago njenih pozitivnih vidikov.

Avtor prispevka »Glasba – jezik naše duše. Od aktivnega do pasivnega poslušanja« je Bruno B. Reuer. V njem razmišlja, kaj se skriva za pasivnim poslušanjem, saj se v vedno več javnih (pa tudi zasebnih) prostorih predvaja različna glasba (tudi) z določenimi nameni. Meni, da bi v tem naglo spreminjajočem se času prav z duhovno kulturo lahko poiskali svoj prostor v novi družbi.

Ameriški etnomuzikolog Philip V. Bohlman je prispeval luciden pogled na prireditev tekmovanja za evrovizijsko popevko, s katero je marsikdo odrasel in ki je tudi v Sloveniji marsikdaj povzročila veliko hude krvi. Z naslovom »Popularna glasba na odru združene Evrope – jugovzhodna Evropa v 'tekmi za Evrovizijsko popevko'« razkriva, kaj vse skriva Evrovizija, na videz zgolj zabavna prireditev. Obravnavo začenja z letom 1989, začetkom velikih političnih sprememb, napovedjo novega stoletja in rojstvom »Nove Evrope«. V istem letu je Jugoslavija (s hrvaško skupino Riva) zmagala na tem tekmovanju. Jugoslavija je bila dotedaj edina sodulejoča država z »vzhoda«. Avtor razčlenjuje različne vidike te prireditve; tako se pokaže v popolnoma novi luči, saj je ta prireditev kljub široki odmevnosti pri več kot deset milijonih Evropejcev s strani etnomuzikološkega raziskovanja zanemarjena.

Donna A. Buchanan (ZDA) je spremljala pomen glasbe v Bolgariji in prispevala članek »Nogometne pesmi in tvorba nacionalnega čustva v postsocialistični Bolgariji«. Bolgarija je bila tako kakor druge dežele od leta 1990 deležna korenitih sprememb, raziskovalka pa je del časa preživela na terenu leta 1994, v času svetovnega nogometnega prvenstva v ZDA. Glasba in šport marsikdaj razkrivata družbeno situacijo in glasba je uporaben medij za spodbujanje izražanja nacionalnih čustev. Ob sklepnih mislih pa opozarja še na dejstvo, ki je praviloma zanemarjeno, in sicer, da področja Balkana ne gre obravnavati le v okvirih evropske skupnosti, temveč vpetega tudi v širši prostor.

V prvem tematskem sklopu je zadnji prispevek »Uvod k razpravi, na kaj opozarjajo upodobitve iz sveta glasbe, natisnjene na bankovcih«, v katerem Romun Marin Marian Balasa predstavlja svojo »numizmatično« raziskavo. Avtor je bankovce z glasbenimi upodobitvami (upodobitve glasbenikov, skladateljev, dirigentov in glasbil) obravnaval kot za vir za preučevanje vezi med državo in kulturo. Denar namreč vedno pripada državi in s svojimi simboli kaže na moč, ki jo država želi predstavljati navzven. Pri tem se avtor sprašuje, čemu torej glasbene upodobitve na bankovcih, s kakšnimi glasbili se države identificirajo in čemu in koliko muzikalen naj bo evro?

Drugi tematski sklop nosi naslov *Vojna in mir v srednji in jugovzhodni Evropi v devetdesetih letih*. V prispevku »Vplivi v preteklosti in sedanjosti na glasbo v Albaniji« albanski raziskovalec Ardian Ahmedaja ugotavlja, da podrejenost dežele različnim oblastem v preteklosti še danes odseva v ljudski glasbi. Še danes je slišati *maquam* iz obdobja otomanske vladavine, sledi so zapustili stiki z bizantinskim petjem, sodobni mediji vplivajo predvsem na t. i. »urbano« ljudsko glasbo. Kljub temu sta ljudska in 'resna' glasba v Albaniji še vedno vir istovetnosti in novosti tega dejstva bistveno ne spreminjajo.

V drugi tematski sklop je, čeprav se ne nanaša na vojno in mir v 90. letih, uvrščen tudi prispevek podpisane o spremembah na področju ljudske glasbe v Sloveniji »Novi zagovor-

niki stare glasbe – slovenski primer«, ki obravnava glasbeno dogajanje na ljudskih odrih po Sloveniji in izvode za takšno glasbeno dogajanje. Srbski raziskovalec Dimitrije O. Golemović je opazoval pomen glasbe pri beguncih, ki so tragične trenutke želeli premagati tudi z glasbo. Z njo so potrjevali svojo identiteto, glasbo so uporabljali za most pri komunikaciji z novim okoljem. Tudi Slovenci smo (še)le prek beguncev spoznali sevdalinko, čeprav v Sloveniji že desetletja živijo ekonomski priseljenci iz Bosne. Z bosansko ljudsko glasbo so begunci seznanili tudi druge evropske dežele. Številni begunci pa so se zatekli tudi v Srbijo; o vplivu begunstva na kulturno podobo in kulturno identiteto Golemović piše pod naslovom »Tradicijske ljudske pesmi kot simbol nove kulturne istovetnosti (na podlagi običajev beguncev iz Jugoslavije«. Srbski kolega Nice Fracile pa je na simpoziju predstavil »Stalnosti in spremembe v instrumentalni glasbeni folklori Vojvodine«. Tudi na to multietnično pokrajino so vplivali dogodki v zadnjih desetletjih, ki se zrcalijo tudi v glasbi. Avtor je bil pozoren predvsem na srbsko, madžarsko in romunsko ljudsko glasbeno instrumentalno tradicijo, pojasnil novosti v glasbenem sporedu in glasbenih sestavih ter sledil evropeizaciji repertoarja in željam po oživljanju določenih glasbenih repertoarjev.

Iz Makedonije je prispevek Velike Stojkove »Problem multietničnosti v glasbeni folklori Republike Makedonije«, v katerem je opisan vpliv zgodovinskega dogajanja na današnje glasbeno stanje v Makedoniji, nadalje glasba Romov in njihova posredniška vloga, razlogi za skromno raziskanost glasbe Albancev, čeprav so številčna manjšina, in razlogi za skromen pretok med albanskimi in makedonskimi kulturami. Omenjene so tudi raziskave makedonskih muslimanov, povezave med makedonsko in srbsko folkloro in medsebojni vplivi med njunima glasbama. Avtorica se dotakne tudi današnjega preporodništva in drugih glasbenih žanrov, ki med svoje vrstice vpletajo staro ljudsko glasbo. Prispevek sklene z opisom prizadevanj (predvsem mladih) glasbenikov, da bi zgradili glasbeni most med kulturami in po svoje prispevali k reševanju zapletenega političnega in etničnega položaja v Republiki Makedoniji.

V tretjem razdelku so nanizani članki pod skupnim naslovom *Sledi preteklosti v srednji ter jugovzhodni Evropi*. Lujza Tari prek svojih terenskih izkušenj na Madžarskem in s primeri drugih kolegov premišlja o globalizaciji, mestu ljudske glasbe v novem svetu, skupnih značilnosti glasbe in spremljajočih pojavov po vsej zemeljski obli in se sprašuje »Kdaj je globalizacija zares začela?« Susanne Ziegler je s prispevkom »Zgodovinski glasbeni posnetki iz jugovzhodne Evrope in njihov pomen za današnje etnomuzikološke študije« predstavila, kdaj so nastali posamični posnetki iz jugovzhodne Evrope (opiše tudi posnetke iz Slovenije), kdo so bili snemalci, kakšne je njihova kakovost. Analizirala je način snemanja in zapisala, kje so posnetki danes shranjeni. Pripisala je tudi pomen posnetkov in njihovo vrednost za današnji čas. Slovaška raziskovalka Hana Urbancová je v prispevku »Interetnične zveze in socialne razsežnosti. Glasba Nemcev na Slovaškem« pisala o razvoju in vlogi glasbe manjšine v večinskem okolju. Ugotavlja, kaj je preživelo in kaj se je v ključnih devetdesetih letih spreminjalo v vzhodnih državah ter kaj je sledilo. Zamejski rojak Engelbert Logar je predstavil ljudske pesmi južne Avstrije. V prispevku »Skupne značilnosti v ljudskih pesmih

nemško in slovensko govorečih prebivalcev južne Koroške« ugotavlja, katere se skupne pesmi nemško govorečih Avstrijcev in Slovencev, skupne glasbene značilnosti, kakšni so medsebojni vplivi. Vse navedeno pojasnjuje v historičnem kontekstu. O tradicionalni glasbi nemške manjšine, živeče v jugovzhodni Evropi, vemo malo, in to vrzel skuša zapolniti nemški etnomuzikolog Franz Metz v članku »Presajena, požlahtnjena, izkoreninjena? O dokumentaciji o glasbeni kulturi nemške manjšine v jugovzhodni Evropi – kritična inventura«. Anton Bleiziffler je v zbornik prispeval knjižno oceno pesemske zbirke »*Pesmi trpljenja* jugovzhodne ter vzhodne nemške taboriščne pesmi o pobegih, pregnanstvih ter preseljevanjih avtorja Gottfrieda Habenichta«. Zajetna zbirka namreč vsebuje različne ljudske pesmi, nastale med preganjanimi Nemci iz jugovzhodne Evrope po drugi svetovni vojni. Habenichtova zbirka pesmi s komentarji pa je toliko zanimivejša, saj prvič predstavlja povojno trpljenje Nemcev v ljudski pesmi. Italijanski etnomuzikolog Roberto Starec pod naslovom »Tradicionalne pesmi in sodobne navade v Furlaniji« predstavlja različne stare pesmi, ki so se zaradi funkcijskega in velikega identitetnega pomena za skupnosti ohranile in se še danes izvajajo ob raznih šegah.

Pianist Igor Dekleva je avtor klavirskih skladb, ki črpajo iz slovenskega ljudskega glasbenega izročila (»*Slovenski Mikrokozmos*. Klavirski pouk s tradicijo«) in so bile predstavljene na enem od glasbenih večerov simpozija. Program in njegovo predstavitevno besedilo sta objavljena tudi v zborniku.

Žal ni vsega, kar je bilo predstavljeno na simpoziju, mogoče prebrati tudi v zborniku; tako npr. ni zanimivega prispevka o bosanski popularni glasbi Vesne A. Zaimović.

Pisec sklepne besede je urednik Bruno B. Reuer, ki je v »Razgledu« analiziral potek simpozija in povzel, da se v raziskovanju zrcalita dve smeri: ena teži k čim intenzivnejšemu zbiranju, snemanju in popisovanju vsega, kar je (še) najti na terenu, tj. zajemanju čim več podatkov za raziskovanje; druga pa je usmerjena k samemu raziskovanju, ki lahko sloni tudi na izseku nekega dogajanja. Seveda ima vsak način svoje pomanjkljivosti, slednjemu je mogoče oporekati relevantnost pridobljenih rezultatov, pri prvem pa je prav tako sporna objektivnost, saj se s časom menja tudi glasba (tudi ljudska ni izjema). Prav tako pa se spreminja samo umevanje predmeta raziskovanja, ob tem pa dejstvo, da so danes posnetki kakovostnejši, zaradi lažje dostopnosti so postali tako zelo številni, kar nas vedno znova postavlja pred dejstvo, da vsega ne bo mogoče nikoli posneti. Reuer je v svojem dodatku predložil tudi etnomuzikologijo prihodnosti, ki naj bi gradila na zaupanju v posameznike, pomembnem tudi za zaupanje množic. Z njim pa lahko podpremo mnenje, da so ob srečanjih razprave nujne, širše in bolj interdisciplinarno naravnane so, boljše rezultate prinašajo.

Maša Marty

Jahrbuch des österreichischen Volksliedwerkes. Band 53/54. – Wien: Mille Tre Verlag, 2004/2005.

Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes prinaša v 53/54. številki prispevke s simpozija *Kulturelles Erbe bewahren, vermitteln un entdecken. Das Österreichische Volksliedwerk und ethnomusicalische Archive und Sammlungen in europäischen Nachbarländern / Cultural Heritage and its Preservation, Tradition and Discovery. The Austrian Folk Song Society and Ethnomusicological Archives and Collections of Neighbouring European Countries*, ki je potekal novembra 2004 na Dunaju. Simpozij je bil organiziran ob stoti obletnici vseavstrijskega projekta *Das Volkslied in Österreich*, katerega cilj je bil zbrati in izdati ljudske pesmi narodov avstrijske monarhije. S pripravo simpozija in objavo referatov je želel avstrijski arhiv ljudskih pesmi (Österreichisches Volksliedwerk) doseči, da bi bolje spoznali lastno izročilo in obenem bolj spoštovali tuje. Objavljene razprave v nemškem in angleškem jeziku so izvrstno dopolnilo prispevkom z ljubljanskega simpozija spomladi 2005, objavljenim v *Traditiones* 34 (1).

Gerlinde Heid opisuje težave, ki so se pokazale že kmalu po začetku projekta *Ljudska pesem v Avstriji*. Neenakomerna deželna in nacionalna zastopanost delovnih odborov, ko je imela skoraj vsaka nemškogovoreča dežela svoj delovni odbor, medtem ko je večina drugih narodov habsburške monarhije imela samo po en narodni odbor ne glede na deželno pripadnost, je vodila do preglasovanja predstavnikov nenemških narodov v osrednjem odboru. Poleg tega je bil vodja projekta Josef Pommer deklariran nemški nacionalist, pa tudi akademski raziskovalci so se v projekt vključili le v omejenem obsegu.

Dietrich Schüller je v govoru ob 100-letnici Österreichisches Volksliedwerk poudaril problematiko ohranjanja dokumentov, ki je ena temeljnih nalog te ustanove vse od njenega nastanka. Starejši dokumenti so stabilnejši po sestavi, mlajši pa so krhkejši in hitreje zastarajo. Nujna je digitalizacija gradiva, digitalizirano gradivo pa potrebuje stalno in aktivno kontrolo, primerno arhiviranje in presnemavanje na nove nosilce, ki pa so obenem najbolj ogrožen kulturni vir, saj jim je inherentna nestabilnost.

Eva Maria Hois obravnava ambivalentnost koncepta ljudske kulture, ki je od 19. stoletja s pomočjo tradicije osrednjega pomena za oblikovanje identitete. Dolgo časa politično nevtralen kulturni fenomen ljudske glasbe je konec 19. stoletja vseboval nov nacionalno-simbolni pomen in je bil razumljen kot tipična etnična, regionalna in tudi nacionalna identitetna ustanova (tako kakor jezik, šege, noša...). Prvotni namen zbiranja ljudskih pesmi je bil »reševanje« iz pozabe in postavitev v celosten okvir kulturne dediščine kot skladišča in vira kolektivnega spomina, konec 19. stoletja pa je bilo zbiranje vpeto v oblikovanje etnične, regionalne in nacionalne identitete in za opis kolektivnega značaja. Vendar pa naj bi v okviru akcije *Das Volkslied in Österreich* tradicionalna glasba promovirala razumevanje med narodi, funkcionirala kot mednacionalni posrednik in soustvarjala nadnacionalno zavest.

Iris Mochar-Kircher piše o političnem nazoru Josefa Pommerja in njegovem vplivu na avstrijsko zbiranje ljudskih pesmi, saj je njegovo razumevanje ljudske pesmi tesno pove-

zано z njegovimi nacionalističnimi nazori in vsebuje elemente nemške nacionalistične antisemitistične misli.

Sabina Ispas obravnava arhiviranje folklornega in etnografskega gradiva. Folklorni produkt je vezan na trenutek izvedbe in ga ne moremo najti izven tega okvira, saj obstaja samo v specifičnem kontekstu. Fenomen folklore je nereverzibilen in neponovljiv proces, zato je pomembna naloga nacionalnega folklornega arhiva zbiranje in ohranjanje folklornega gradiva, ki je vir tako za raziskovalce kot za poustvarjalce.

Marija Klobčar predstavlja samopodobo Slovencev, kot se kaže iz zapisov Odbora za nabiranje slovenskih narodnih pesmi (OSNP). Akcija *Ljudska pesem v Avstriji* je potekala v času, ko so se oblikovale nacionalne podobe. Namen zbiranja ljudskih pesmi ni bilo več romantično iskanje narodnega duha, ampak zrelo raziskovanje lastne kulture in njenih transformacij in iskanje samopodobe. Akcija je imela pri Slovencih pomembno nalogo samozavedanja, potrebnega za ohranjanje nacionalne identitete. Iz arhivskega gradiva odbora OSNP je razvidno zavedanje o spreminjanju ljudskih pesmi, pa tudi o nastajanju novih pesmi, ki so kmalu prešle v ljudskopesemski repertoar.

Prispevek Lujze Tari predstavlja Antala Molnárja, madžarskega glasbenika in etnomuzikologa, ki je nadaljeval terensko delo Zoltána Kódalyja. S fonografom je posnel precej gradiva, čeprav kot mestni otrok ni dolgo zdržal na podeželju in je zaradi blata, lakote in alkohola, ki so zaznamovali njegov teren, po vojni prenehal s tem delom.

Jerko Bezić opisuje zbiranje ljudskih pesmi v Dalmaciji v letih 1906 in 1907, ko je ta še spadala v habsburško monarhijo. Gradivo, ki ga je zbral predvsem Vladoje Bersa, je bilo objavljeno šele leta 1944. Bersova zbirka poudarja posebnosti pesemskega besedila, ne posveča pa pozornosti razločevanju med 'lastnim' in 'tujim'.

Barbara Kostner obravnava zbiranje ljudskih pesmi na ladinskem področju avstro-ogrske monarhije, ki ga je vodil Odbor za ladinsko ljudsko pesem pod vodstvom Theodorja Gartnerja. Po priključitvi h Kraljevini Italiji se je zdelo, da se je zbrano gradivo izgubilo, vendar ga je Gerlinde Haid leta 1995 našla v Tirolskem zveznem arhivu v Innsbrucku. Gradivo je zdaj digitalizirano in v pripravi je izdaja celotnega korpusa.

Lubomír Tyllner obravnava projekt *Ljudska pesem v Avstriji* na Češkem, Moravskem in v Šleziji. Predstavljena so razhajanja v konceptih in delovanju odbora v Pragi in v Brnu. Praški odbor je želel zbirati 'ljudske pesmi', brnski pa 'narodne pesmi', ujemajoč se s Hoffmann-Krayerjevo opredelitvijo naroda kot družbe višje oblike ljudstva. Spor je potekal predvsem med predsednikom praškega odbora Hostinským in predsednikom brskega odbora Janáčekom. Univerzitetni profesor Hostinský je anticipiral recepcijsko teorijo Johna Meierja in razumel ljudsko pesem kot pesem iz katerega koli vira ali okolja, ki je prevzeta in se prenaša. Nasprotno pa je bil umetnik Janáček bliže Pommerju in njegovi produkcijski teoriji. Spor med akademskim pragmatizmom in estetskim pristopom glasbenika je bil zglašen ob skupnih naporih slovanskih odborov za avtonomijo in za premišljen pristop k vprašanju jezikovnega oblikovanja izdaje v letih 1909–1910.

Iryna Dovhal'uk predstavlja delo rusinskega odbora iz Lvova in veliko vlogo zbiralca,

zapisovalca in urednika Filareta Kolessa. Ukrajinska izdaja okoli 1000 ljudskih pesmi z melodijami in komentarji je bila pripravljena za tisk že leta 1914, a izida ni dočakala.

Marjetka Golež Kaučič prepoznava zbirko OSNP kot temelj moderni kritični izdaji *Slovenskih ljudskih pesmi*. Štrekljeve *Slovenske narodne pesmi* večinoma ne objavljajo melodij, zato nekatere pesmi ali celo tipe pesmi, ki pozneje niso bile posnete, lahko rekonstruiramo samo na podlagi zapisov OSNP. V tem, da je bilo zbiranje organizirano na celotnem slovenskem ozemlju in da so poleg besedil zapisovali tudi melodije, vidi pomemben premik od vrednotenja ljudske pesmi kot književnega in estetskega dela k folkloristični perspektivi ljudske pesmi kot sinkretične celote melodije in teksta.

Ewa Dahlig-Turek predstavi zgodovino poljskih zvočnih arhivov, ki je tesno povezana z razumevanjem ljudske kulture in njeno vpetostjo v različne politične kontekste. Po letu 1918, ko je Poljska znova pridobila neodvisnost, se je pojavila velika potreba po združitvi družbe na nacionalni ravni, kar so hoteli doseči tudi z vključitvijo ljudske glasbe v šolske programe. Po letu 1945 je bila ljudska glasba uporabljena za promocijo delavstva in kmetstva kot vodilnega družbenega razreda, po letu 2004 pa za poudarjanje krajevnih posebnosti v globalni kulturi.

Drago Kunej oriše načrtovanje in izvedbo nakupa fonografa in voščenenih valjev s strani Odbora za nabiranje slovenskih narodnih pesmi. Opisano je tudi snemanje na voščene valje v Adlešičih in Predloki v Beli krajini spomladi 1914 in turbulentna življenjska pot teh valjev, ki so najpomembnejša etnomuzikološka zvočna zbirka v Sloveniji.

Tamara Karača Beljak opisuje usodo Rihtmanove zbirke s posnetki tradicionalne bosansko-hercegovske glasbe iz let 1947–1987. Zbirka akademika Cvjetka Rihtmana je po njegovi smrti leta ostala v družinski hiši v Sarajevu, kjer je bila med vojno sicer zaščitena pred granatami, ne pa tudi pred mrazom in vlago. Leta 1999 je bila zbirka zaradi posebnega pomena, saj predstavlja glasbeno, kulturno in nacionalno identiteto Bosne in Hercegovine v času socialistične Jugoslavije, shranjena v arhiv sarajevske glasbene akademije.

Michaela Brodl opisuje povezovanje avstrijskih Volksliedwerkov v skupno virtualno omrežje. Sprašuje se, ali je lahko arhiv skladišče in varuh nematerialne dediščine in obenem sodoben, uporabnikom prijazen vir informacij. Ali varovanje, ki ga omogoča digitalizacija, resnično služi zaščiti pesmi pred izginotjem in pozabo? Predstavljen je sistem INFOLK – Informacijski sistem ljudskopesemskih arhivov Avstrije in vizije nadaljnjega dela.

Sonja Ortner predstavlja dva projekta Tirolskega ljudskopesemskega arhiva, ki temeljita na različnih načinih terenskega dela. Prvi projekt temelji na prezervacijskem vidiku, saj so bile nepoznane liturgične pesmi, katerih ostanki so bili zbrani na terenu, ponovno prenesene v življenje s pomočjo zborovskih priredb, koncertov in zgoščenke. Drugi projekt, v katerem se manj poznani glasbeniki udeležujejo srečanj v regionalnem središču, na katerih so obiskovalci povabljeni, da zapojejo in zaplešejo skupaj z godci in pevci, pa je utemeljen na prepričanju, da praksa/izvedba sama proizvaja funkcijo in notranjo motivacijo.

Marialuise Koch predstavi zanimiv izobraževalni projekt »Mit allen Sinnen« oz. uporabo ljudske kulture kot učnega pristopa. S pomočjo elementov ljudske kulture skušajo pomagati

otrokom in mladostnikom pri razvijanju različnih spretnosti, pozitivne samopodobe in premagovanju medkulturnih in medgeneracijskih preprek (otroci s posebnimi potrebami npr. s pomočjo učenja ljudskih plesov razvijajo gibalne in verbalne spretnosti; na šoli, ki jo obiskujejo številni priseljenci, se učijo avstrijskih in bosanskih pesmi in plesov).

Za razpravami sledijo poročila o raziskavah in projektih, predstavitev Thomasa Nussbaumerja, dobitnika Walter Deutscheve nagrade za leto 2004, poročila o delu posameznih Volksliedwerkov in drugih podobnih ustanov ter nekrologa v spomin Eberharda Würzla in Berta Breita. Bibliografijo novih publikacij in člankov o ljudski pesmi, glasbi, plesu in poeziji, izdanih v Avstriji v letu 2003/2004, je pripravila Michaela Brodl in obsega kar 30 strani, primerljivo diskografijo, ki obsega v letih 2003 in 2004 128 enot, pa je pripravila Nicola Benz. V sklepnem delu so objavljene recenzije 27 knjig, zbornikov, notnega gradiva in zgoščenk.

Publikacija je zanimiva sinteza poročil o konkretnih projektih in terenskem delu in poglobljenih razprav o različnih vidikih akcije *Das Volkslied in Österreich*, kot jo zaznavajo raziskovalci različnih narodov nekdanje skupne monarhije. Vsak s svojega zornega kota sestavljajo mozaično podobo akcije, ki je v marsikateri deželi postavila temelje institucionalnemu raziskovanju ljudske pesmi, čeprav zaradi zgodovinskih okoliščin ni nikoli doživela zelenega zaključka.

Marjeta Pisk

Glasnik Etnografskog instituta Srpske akademije nauka i umetnosti 53. – Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Etnografski Institut. – 435 str.

Glasnik Etnografskega inštituta Srpske akademije znanosti in umetnosti (letnik 53), katerega glavna in odgovorna urednica je Dragana Radojčić, ima zelo pestro vsebino, zastopstvo avtorjev je večdisciplinarno in mednarodno. Med avtorji etnoloških prispevkov prevladujejo sodelavci Etnografskega inštituta SANU in Oddelka za etnologijo in antropologijo na Filozofski fakulteti. Vsebina je razvrščena v poglavja Izvirna znanstvena dela, Pregledni članki, Polemika in Prikazi. Težišče prispevkov ponuja zanimiv pogled v današnjo usmerjenost in poudarke etnoloških raziskav v Srbiji.

Večina člankov govori o družbenokulturnih pojavih in medetničnih odnosih v Srbiji, Črni gori, na Kosovu in pri Srbih na Madžarskem in v Romuniji, pretežno na podlagi najnovejših terenskih raziskav. Tako Jelena Čvorović piše o etnični socializaciji Romov v Srbiji in ugotavlja, da je socialna izolacija Romov do neke mere določena z njihovim izročilom; Bojan Žikić obravnava, na podlagi preučevanja v Bečeju in Seleušu, etnične stereotipe v dualnih etnokulturnih skupnostih, ki temeljijo na razlikovanju med nami in njimi; Mladena Prelić obravnava, na podlagi raziskave Srbov v Budimpešti in okolici, etnično eksogamijo kot dejavnik konstrukcije identitete in spremembe, povezane z rastjo mešanih zakonov od polovice prejšnjega stoletja; Sanja Zlatanović podaja, na podlagi terenske raziskave leta

2003, etnografsko skico (po)vojnega vsakdanjika v enklavi Vitina na Kosovu; Mirjana Pavlović obravnava etničnost in integracijo v zgodovinskem kontekstu na zgledu Srbov v Temišvaru;

Slađana Baroš piše o stališčih Srbov »povratnikov« o etnični identiteti Srbov in Hrvatov; Marija Crnić - Pejović obravnava mešane zakone med pravoslavniimi in rimskokatoliškimi prebivalci Hercegnovega pred 2. svetovno vojno; Ljiljana Gavrilović o razmerju med idealnim in resničnim modelom družinske organizacije v patriarhalnih skupnostih, o mestu posameznika v družinski strukturi in možnosti oblikovanja individualne identitete; Jadranka Đorđević piše o enakopravnosti spolov na podlagi raziskave na območju Vranja in o vplivu spola na nasledstvo dobrin v socialističnem obdobju; Dragana Radojičić pa predstavlja apneničarstvo kot izumrlo obrt v Hercegnovem.

Milina Ivanović - Barišić obravnava odnos do mrtvih, ki je zelo značilen za srbsko kulturo, in o zadušnicah kot načinu komuniciranja živih z mrtvimi; Danijel Sinani je raziskoval videnja v zahodni Srbiji, povezana največkrat s smrtjo in prehodom na drugi svet; Marija Ilić se ukvarja z metodo zbiranja folklornih besedil v etnolingvističnih raziskavah na podlagi terenske raziskave pri Srbih v kraju Čip/Szigetcsép na Madžarskem leta 2001; Aleksandar Krel piše o tradicionalnih tekmovalnih otroških igrah kot orodju socializacije otrok v Tovariševu; Lasta Đapović analizira zlo usodo otrok okrutnih staršev v dveh ljudskih pripovedkah; članek Desanke Nikolić je predstavitev etnopsihološke raziskave s poudarkom na delu Jovana Cvijića o psiholoških značilnostih starovlaškega Ere; Marko Stojanović pa piše o alternativni medicini – zdravlilcih duše.

Več piscev se zavzeto loteva tudi razmisleka o najnovejših pojavih v srbski družbi. Tako Miroslava Malešević obravnava, na podlagi raziskave med beograjsko mladino, »pravoslavljene« identitete srbske mladine kot posledico vrnitve cerkve v javno sfero, njene rastoče avtoritete in vloge v oblikovanju nacionalne identitete; Gordana Blagojević predstavlja sprejemanje cerkvene bizantinske glasbe v Beogradu ob koncu 20. in na začetku 21. stoletja kot sredstva za izražanje prvenstveno nacionalne identitete na območju beograjsko-karlovske metropolije; Jana Bačević v članku »Veronauk in (ali) evronauk« objavlja kritiko sestavin izobraževalne reforme 2000–2003, spregovori tudi o uvajanju uvajanje etnologije in antropologije v šole.

Več člankov govori tudi o sodobni popularni kulturi in elektronskih medijih. Aleksandra Pavičević analizira pojav, da se poznana slika Belega angela iz samostana Mileševo v sodobni popularni kulturi v Srbiji pogosto izloča iz konteksta slike Kristusovega groba s prinašalkami dišav in se pojavlja kot samostojna celota, reproducirana na najrazličnejših gradivih; Miroslava Lukić - Krstanović se je v sodelovanju s Centrom za sociološke raziskave Filozofske fakultete v Novem Sadu lotila etnološke razlage publike na Exit Noise Summer Festu, največem glasbenem festivalu v JV Evropi, na Petrovaradinski trdnjavi v Novem Sadu; Ivan Đorđević je preučil delovanje foruma, svojevrstne skupnosti na svetovnem spletu, na zgledu ljubiteljev znanstvene fantastike pod imenom »Znak Sagite«; Srđan Radović pa si je postavil vprašanje o tem, kako so mediji vplivali na odziv srbske javnosti na pojav cunamija,

in ugotovil introvertiranost medijskega diskurza Dnevnika, osrednje informativne oddaje srbske televizije, v katerem so svetovni dogodki marginalizirani.

Prispevke so napisale tudi tri ruske avtorice iz Moskve. Elena Uzeneva na podlagi analize 5000 bolgarskih pregovorov odkriva kulturne stereotipe in prevladujoče predstave o moškem in ženski; Natalija L. Puškareva piše o vsakdanjem življenju skozi oči etnologa in o razliki med etnološkim raziskovanjem vsakdanjega življenja in zgodovino vsakdanjega življenja kot delom »nove socialne zgodovine«; Marina Martinova pa je napisala članek o etnologiji v Rusiji in o novih projektih Inštituta za etnologijo in antropologijo Ruske akademije znanosti in umetnosti v Moskvi.

Zunajevropske teme zastopa članek Lyla B. Steadmana iz mesta Tempe v Arizoni v ZDA o avstralskem sorodstvu.

Ob koncu beremo zanimivo polemiko, ki jo je spodbudilo delo evolucijskega biologa Jareda Diamonda (*Guns, Germs and Steel. The Fates of Human Societies*. New York, 1997), spod peres J. Philippa Rushtona in Aleksandra Palavestre (prevod knjige je izšel pod naslovom Đared Dajmond, *Mikrobi, puške in jeklo. Sudbine ljudskih društava*. Dosije i Službeni list SCG, 2004).

Mojca Ravnik

Jan McMillen (ur.), *Gambling Cultures. Studies in history and interpretation*. – London and New York: Routledge, 1999. – 321 str.

Fenomen iger na srečo je bil v različnih oblikah poznan v vseh družbah in kulturah, toda proces legalizacije in komercializacije se je začel šele v 60. letih prejšnjega stoletja. Čas liberalizacije socialnih vrednot v zahodnih industrializiranih družbah je v igralništvu videl novo priložnost za komercialni interes. V primeru iger na srečo v igralnicah so bile tradicionalne igralniške kulture vključene v širši politično-ekonomski razvoj, razcvet množičnega turizma in industrije zabave.

Glavni namen zbornika je postaviti igre na srečo v širši kontekst družbenega razvoja in postaviti nekatera vprašanja, ki se ujemajo z glavnimi odločitvami »ustvarjalcev« politik iger na srečo. Vsak izmed prispevkov skuša do neke mere določiti razmerje med politikami iger na srečo in družbenokulturnim okoljem, pri tem pa je poudarek na kulturnih praksah in organizaciji sodobnih iger na srečo. Več prispevkov v zborniku govori o igrah na srečo v kontekstu širše globalne ureditve, ki prinaša izjemno hitro širjenje komercialnih igralniških praks in tehnologij prek nacionalnih meja. Avtorji sicer obravnavajo različne igralniške prakse, pri vseh pa se kaže pomen kulture v igralniških politikah. Uporabljam splošen izraz igre na srečo, čeprav v angleško-slovenskih slovarjih vedno najdemo prevod termina *gambling* kot hazard oz. hazardne igre. Ta oznaka ima v slovenščini nekoliko negativen prizvok, zato se ji izogibam, oz. jo uporabljam le tam, kjer je to kontekstualno nujno in potrebno.

Prvo poglavje v zborniku je spod uredniškega peresa Jan McMillen; predstavljen je razvoj teoretske misli v študijah o igralništvu in igrah na srečo s posebnim poudarkom na zgodovinskem razmerju med razlagami »hazarda«, spreminjanjem socialno-kulturnih vrednot in nacionalnimi igralniškimi politikami. Glavna točka ugotovitev kaže, da različne in razvijajoče se nacionalne perspektive o hazardu odsevajo v spremembah odnosov do hazarda in specifičnega socialno-ekonomskega konteksta, kot tudi v nasprotujočih si in ozkih disciplinarnih pogledih raziskovalcev tega področja.

Kot nasprotje ozadju političnih sprememb, ki so odprle bolj legalno pot igram na srečo, so postavljena naslednja tri poglavja, ki raziskujejo preobrazbo fenomena iger na srečo v različnih zgodovinskih in geografskih kontekstih. Usmerjena so na to, kako so se oblikovale sodobne politike iger na srečo, in na zgodovinske dejavnike, ki so prispevali k spreminjanju razmerja med fenomenom iger na srečo in različnimi kulturami.

V drugem poglavju John Dombink raziskuje raznovrsten in kontradiktoren proces, v katerem so začeli igre na srečo v ZDA obravnavati drugače kakor druge socialne »skušnjave in grehe« s strani uradne prohibicijske politike in so zdaj definirane kot legitimna prostočasna aktivnost.

V tretjem poglavju Wendy Selby nadaljuje s primerjalno raziskavo o pomenu javne morale, nacionalne kulture in političnih prioritet v različnih zgodovinskih obdobjih loterije v ZDA in Avstraliji. V podobni smeri nadaljuje David Dixon v četrtem prispevku, kjer primerja in razstira različne mehanizme družbenega nadzora v britanski in avstralski zakonski ureditvi. Ugotavlja, da so kontrolni mehanizmi na področju iger na srečo selektivni in neenaki; včasih krepijo obstoječe igralniške mehanizme, včasih pa jih spreminjajo.

Vsa tri poglavja kažejo na skupno dvoumno, nejasno razmerje med javnim in zasebnim pogledom na fenomen iger na srečo, kompleksnost moralnih diskurzov in raznovrstne interese okrog igralniških tem, političnih bojev Cerkve in drugih nasprotujočih si interesov ter na pomembne in kontradiktorne vloge države.

Naslednja štiri poglavja obravnavajo igre na srečo s perspektiv, ki ponujajo natančnejši pogled v nekatere splošne kulturne »skrbi«, ki jih obravnavajo avtorji prejšnjih prispevkov. Te raziskave obravnavajo globljo vraščeno popularnost iger na srečo v različnih družbah. Na različne načine razločujejo med fenomenom iger na srečo v kapitalizmu in v drugih družbenokulturnih sistemih. Pri tem raziskujejo implikacije vnosa neformalnih in tradicionalnih pogledov na igre na srečo kot področja ekonomskih dejavnosti.

V petem poglavju James F. Smith raziskuje zgodovinsko razmerje med igrami na srečo in popularno kulturo v ZDA, v šestem pa Peter Williams analizira pojav in odnos do igralništva pri enem najznamenitejših avstralskih piscev Franku Hardyju, zvestem zagovorniku delavskega razreda. Hardyjeva populistična predstavitev igralništva izraža politične boje družbenih »bojevnikov«, ki tekmujejo proti ekonomski nestabilnosti in avtoriteti pripadnikov družbene moči. Rachael Dixey je skoz sociološko perspektivo raziskala pozitiven vpliv igre bingo na življenje britanskih žensk delavskega razreda. Dixeyeva razlaga popularnost binga v kontekstu širših socialnih sprememb, ki so se pojavile v britanskih mestih v 60.

letih prejšnjega stoletja. Bingo je, po ugotovitvah Dixeyeve, ženskam zagotavljal pomembno socialno vključenost in stabilnost v času, ko so se spreminjale in menjavale tradicionalne socialne strukture. Osmo poglavje Marka Dickersona je psihološka razlaga vpliva igralnih naprav (avtomatov) na igralca. Raziskava obravnava redne igralce v klubu v Novem južnem Walesu, pri katerih avtor išče psiho-socialne faktorje, ki razlikujejo večino neproblematičnih igralcev od tistih, pri katerih se razvije odvisnost od iger na srečo.

Naslednja tri poglavja ilustrirajo razmerja med sodobnimi komercialnimi igralniškimi politikami, kulturnimi praksami in socialnimi strukturami. Avtorjem se postavljajo vprašanja o politično-ekonomskih pogledih modernih igralniških praks, poudarjajo pomen položaja, ki ga imajo igre na srečo in igralništvo v strukturi in kulturi sodobne družbe. Vsak prispevek posebej raziskuje, kako komercialno oz. tržno igralništvo in državna politika lahko vzdržujeta neenakosti, nacionalni šovinizem in specifične vrednote v popularni kulturi.

Gabrielle Brenner in njeni kolegi so raziskovali pojav igralništva v dveh afriških državah, Kamerunu in Senegal, kjer so loterije vir vladnih dohodkov v državnih blagajnah. Ugotovljajo, da loterije, ki jih je legalizirala država, da bi ublažila in olajšala ekonomske probleme, najbolj privlačijo predvsem mlade izobražene moške, ker ponujajo dovolj visoke nagrade in v njih vidijo možnostboljšanja svojega ekonomskega položaja. Deseto poglavje je kritična analiza, ki jo je prispevala Vicki Abt: piše o hitrem širjenju komercialnega igralništva v ZDA, pri čemer upošteva pritiske, ki so spodbudili državne vlade, da so spremenile mnenje iz naklonjenosti v nasprotovanje igram na srečo zaradi premočnih vplivov na tradicionalne ameriške socialne vrednote. Po njenem mnenju je poudarek na porabništvu in hitrem bogatenju, ki ga je promoviralo komercialno igralništvo in začelo razjedati klasično kulturo in dožemanje iger na srečo ter je posledično povzročalo konflikte. Analiza Sytze Kingma je obravnava zgodovinskega razmerja med legalnim »hazardom« in temeljnimi kulturnimi vrednotami na Nizozemskem. Pomembna ugotovitev, ki jo avtor poudarja, je preobrazba tradicionalnih »hazarderskih« vzorcev ali oblik, ki jih spremlja naraščajoča komercializacija, ki pa nujno ne vodi v spremembe lokalne regionalne kulture.

Zadnji sklop poglavij osvetljuje vprašanja o prihodnosti igralniških politik z vidika teoretičnih perspektiv. Michael Walker ponuja kritično perspektivo problemov, povezanih z zasvojenostjo z igrami na srečo, in jih osvetljuje z medicinskega vidika. Ugotavlja, da definicije »problematičnega hazardiranja« do neke mere reflektirajo obstoječo socio-kulturno situacijo, odziv politike pa se kaže v zagovarjanju in krepitvi pogledov ter interesov družbeno vplivnih skupin. Walker se spoprijema s fenomenom medicinskega modela »igralniške zasvojenosti«, ki so ga institucionalizirali v ZDA in so ga nato pogosto sprejeli številni tuji raziskovalci.

Trinajsto poglavje je prispeval William Eadington, poznan ameriški igralniški ideolog. Razpravlja o socialnih nejasnostih in moralnih dilemah, ki so bile povezane z legalizacijo iger na srečo pri različnih narodih. Kljub temu, da je bilo veliko strahov ublaženih s spremembami socialnih vrednot in vplivi vladnih politik in da je bilo igralništvo širše sprejeto

kot uveljavljena (»*mainstream*«) pristočasna dejavnost, ugotavlja, da se še vedno pojavljajo nekateri stari problemi in vprašanja etičnosti. Ta nadaljujejo boj z »ustvarjalci« politik. Predzadnje, štirinajsto poglavje, je prispevala urednica zbornika. Gre za razpravo z vidika politične perspektive, ki se dotika hitre eksploatacije igralnic in igralnih salonov po vsem svetu od 70. let 20. stoletja in preučuje, kolikšen je obseg oz. razširjenost igralniške politike, ki jo kultura in socialno-kulturni prostor še dopušča. V toku vsesplošne globalizacije in transnacionalnih vlaganj velikih igralniških korporacij raziskuje načine, ki so na voljo državam, v katere korporacije vlagajo, da vlaganja upravičijo z nacionalnimi cilji in jih uskladijo z lokalno kulturo.

Zadnje, petnajsto poglavje raziskuje te razvojne težnje z vidika legalnosti. Analiza Davida Myersa o različnih regulacijskih režimih, ki so se razvili za nadzor razvoja iger na srečo oz. natančneje igralništva, primerja osnovne mehanizme in značilnosti nacionalnih nadzornih sistemov. V njih identificira dejavnike, ki lahko povzročajo razpadanje nadzornih sistemov in ugotavlja kritične točke.

Zbornik raziskovalnih izsledkov torej prikaže bistvo oz. glavne točke interdisciplinarnega pogleda in razumevanja fenomena iger na srečo v sodobnih družbah, ki so v anglo-saškem svetu združeni pod mnogo širše obsegajočim terminom »gambling«, ki ga vsebinsko-pomensko ustrezno zaenkrat še ne moremo nedvoumno prevesti v slovenščino z enim terminom. Večina raziskav je sicer usmerjena v zahodnoevropski in ameriški industrializirani prostor, kjer so igre na srečo in igralništvo najbolj razširjene in imajo najdaljšo tradicijo. Zagotovo pa so ob naštetih še posebej zanimivi izsledki raziskav o vplivu igralništva v afriških državah. V zborniku pogrešamo le raziskave z območja Azije in azijskih držav, kjer so državne politike z odpiranjem vrat investicijam z zahodnih tržišč in vpeljevanjem najsodobnejših kapitalističnih in komercialnih prijemov, sprejele in vpeljale tudi igralniške vsebine in koncepte. Še posebej zanimive bi bile primerjalne analize socialnih in kulturnih vpletenosti igralniških politik in njenih posledic v državah z različnimi verskimi tradicijami in z njimi povezanimi mišljenjskimi vzorci.

Sebastjan Rosa

Setha M. Low in Denise Lawrence - Zúñiga (ur.), *The Anthropology of Space and Place. Locating culture*. – Malden [etc.]: Blackwell Publishing, 2003 (Blackwell readers in anthropology 4.) – 422 str., ilustr.

Zbornik obsega 20 različnih prispevkov, razdeljenih v šest tematskih sklopov, in pregleden uvod urednic Sethe M. Low in Denise Lawrence - Zúñiga. V uvodu, naslovljenem Kraji kulture (*Locating Culture*), urednici predstavitva teoretsko-konceptualni kontekst problematike in prispevke posameznih tematskih sklopov. Različna teoretska izhodišča, značajji problematike in s tem povezane metode prinašajo pester niz raznovrstnih člankov, od pregledov raziskav in teoretično zastavljenih prispevkov in prispevkov, ki temeljijo v glavnem

na terenskem delu. Urednici ugotavljata, da je namesto običajnih tem o stavbarstvu in svetih krajih vse več prispevkov o transnacionalnem prostoru in prostorskih taktikah, ki izvirajo iz znanstvenega preučevanja mejnosti, migracij, nacionalnosti, identitete, večprizoriščnih (angl. *multisited*) in globalnih fenomenov, turizma, avtentičnosti ter rasne, razredne in spolne segregacije [str. 1–2]. Spremembe v predstavljanju prostora so povezane s kulturnimi disjunkcijami poznega kapitalizma – ločitev materialne stvarnosti in simbola, množičnih komunikacij in lokalnega znanja ter migracij in stalno naseljenega prebivalstva [36]. Zbornik je tako rezultat ponovnega premisleka o globalnem in lokalnem, o telesu in prostoru ter o teritoriju in deteritorializaciji. Uvodno poglavje skleneta z obvezno(?) omembo dogodkov 11. septembra 2001 in vlogo antropologije pri prepoznavanju teritorialnih in kulturno-ekonomsko globalizacijskih protislovij modernosti, ki predstavljajo jedro omenjene tragedije [37]. Uvodu sledi obsežen in uporaben pregled referenc [37–47].

Prvi del z naslovom Utelešeni prostori (*Embodied Spaces*) se loteva temeljne vloge človekovega telesa pri določitvi in ustvarjanju prostora ter razvoja prostorske izkušnje in zavesti [49]. Po mnenju urednic prostorska analiza pogosto spregleda človekovo telo zaradi težav pri razreševanju dualizma med subjektivnim in objektivnim telesom ter razlik med stvarnim in predstavljalnim vidikom telesnega prostora. Te različne poglede naj bi združeval koncept 'poosebljeni prostor' oziroma 'prostor telesa' (angl. *embodied space*), ki hkrati poudarja fizično in biološko vlogo in vlogo telesa kot središče dejavnosti (angl. *agency*) [2]. V članku Proksemika (*Proxemics*) Edward T. Hall pojasnjuje, kako ljudje uporabljajo prostor; zanimata ga bližina in oddaljenost oz. razdalja: posamezniki so obkroženi z osebnim prostorom, katerega velikost je povezana s socialnimi relacijami in okoliščinami. S fenomenološko kategorijo 'biti-v-svetu' razume prostor Miles Richardson v prispevku »Biti na tržnici vs. biti na trgu. Materialna kultura in konstrukcija družbene resničnosti v španski Ameriki« (*Being-in-the-Market Versus Being-in-the-Plaza. Material Culture and the Construction of Social Reality in Spanish America*). Izkušnja 'biti-na-trgu' je izkušnja kulture – družbeno primerne in spodobnega vedenja, kar nasprotuje izkušnji *listo* – bistremu, iznajdljivemu, spretnemu in domiselnemu ravnanju, vpisanem v izkušnjo 'biti-na-tržnici'. Na prostorski orientaciji je osnovan članek »Izločeni prostori« (*Excluded Spaces. The Figure in the Australian Aboriginal Landscape*) Nancy D. Munn. Za razlago kulturno definiranega telesno-čutnega polja, ki se razprostira iz telesa, avtorica predlaga izraz 'mobilno prostorsko polje'. Koncept uporablja pri razlagi, kako se avstralski staroselci izogibajo topografskih središč, kjer delujejo sile prednikov. Alessandro Duranti opazuje 'prostor telesa' s pogledom jezikoslovca. V prispevku »Indeksni govor pri samoanskih skupnostih« (*Indexical Speech across Samoan Communities*) raziskuje jezik in telesne gibe Samoancev, ki živijo v Kaliforniji. Jezik in telesni gibi soustvarjajo specifičen samoanski družbeni in kulturni prostor v transnacionalnih okoliščinah [2, 49].

Druga skupina prispevkov je zbrana v razdelku Prostori spola (*Gendered Spaces*): v središču pozornosti so tisti prostori, ki temeljijo na kulturnih razlagah fizičnih, anatomskih in razvojnih razlik med žensko in moškim. Kulturna konstrukcija spola vključuje ravnanj-

ske vzorce in simbolno reprezentacijo, ki razločuje biološka spola (angl. *sex*). Gre za tista prizorišča spolno razločujočih praks oziroma tistih, ki govorijo o identiteti, ustvarjajo in poustvarjajo asimetrična spolna razmerja moči in oblasti. Hiša je pogosto razumljena kot 'prostor spola' *par excellence*, zaradi očitne osrednje lege med kulturnimi objekti in osrednje vloge pri produkciji in reprodukciji družbe. Dva prispevka analizirata družbeno-prostorsko organizacijo doma. Prvi je poznana razprava o kabilski hiši Pierra Bourdieuja (prevedena dodana *Praktičnemu čutu*, 2002). Gre za strukturalistično poročilo o spolnih razmerjih, kakor se kažejo v mikrokozmosu oblikovanja hiše. Bourdieu meni, da se komplementarna simbolika spolnih dihotomij izraža v materialnosti hišnega prostora, ki tako inkulturira tam živeče in gibajoče se posameznike. Drugi pa je prispevek Toplina doma (*The Sweetness of Home. Class, Culture and Family Life in Sweden*) Orvarja Löfgrena, ki govori o družbeni konstrukciji švedskega meščanskega in delavskega družinskega življenja v 19. in 20. stoletju. Razločki v dojemanju spola med različnimi razredi so se kazali tudi v materialni stvarnosti gospodinjstev. Že omenjenemu nasprotju žensko-moško Löfgren vzporeja dihotomijo zasebno-javno. Članek Deborah Pellow Arhitektura izključevanja žensk v Zahodni Afriki (*The Architecture of Female Seclusion of West Africa*) opisuje zgodovinsko in socialno konstrukcijo prostora in spolnih razmerij v ograjenih hišnih sestavih ljudstva Hausa v Accri. Avtorica pokaže, kako je navada izključevanja žensk izražena v tradicionalni obliki hiše, pokaže pa tudi, kako se sodobnost z rastočo urbanizacijo in družbeno raznolikostjo sprašuje o idealni obliki hiše [129].

Razdelek Vpisani prostori (*Inscribed Spaces*) se osredinja na opredeljevanje razmerij med ljudmi in okoljem, ki ga zasedajo; torej kako ljudje pripisujejo prostoru pomen, kako 'prostor' (angl. *space*) spreminjajo v 'kraj' (angl. *place*). Avtorje zanima, kako so izkušnje vtisnjene v kraj in kako prostor zadržuje spomine o ljudeh in dogodkih. Razmerje med ljudmi in okoljem pa ni zgolj pripisovanje pomena prostoru, temveč vključuje prepoznavanje in kulturno izpopolnitev zaznanih značilnosti okolice skoz pripovedi in prakso. James Fernandez v prispevku o razvoju in konvergencah svetih krajeh (*Emergence and Convergence in some African Sacred Places*) primerja arhitektoniko ljudstev Fang, Zulu in Mina, ki se razprostira onkraj naravnega in oblikovanega fizičnega okolja in vključuje osebni, družbeni in kozmični prostor [185]. Margareth Rodman je kritična do tistih antropoloških koncepcij prostora, ki imajo prostor za samoumevno prizorišče etnografije, do tistih, kjer je v rabi kot analitična metafora, in do onih, ki prostor zreducirajo na prizorišča, ki vkalupljajo domačine. Članek »Krepitev prostora. Večlokalnost in večglasje« (*Empowering Place. Multilocality and Multivocality*) predlaga obravnavo socialno konstruiranega prostora, torej prostora kot politično označenega, kulturno relativnega, zgodovinsko specifičnega, lokalnega in mnogovrstnega konstrukta [204–205]. John Gray v prispevku »Odpri prostori in naselja. Domovati na hribovitih kmetijah škotskih meja« (*Open Spaces and Dwelling Places. Being at Home on Hill Farms in the Scottish Borders*) na primeru pastirjev škotskega hribovja opozori na prakso, torej na vsakdanje življenjsko doživljanje prostora, ki ima poleg pripovedovanja ključno vlogo pri oblikovanju na prostoru osnovane identitete [185].

Prostoru, povezanemu s socialnimi konflikti, ki so plod različnih socialnih pozicij, je namenjena pozornost v sklopu Sporni prostori/Prostori sporov (*Contested Spaces*). Soočanja, oporekanja, prevrati in upori se odvijajo okoli pomenov krajev, obenem pa razkrivajo tudi globlja socialna nesoglasja. Borba za prostor je potemtakem mesto ustvarjanja in razširjanja, kljubovanja in pogajanja za dominantne kulturne teme; poteka zato, ker prostor konkretizira osnovni in ponavljajoči se, pa čeprav neizprašani, ideološki in socialni okvir, ki strukturira življenjsko prakso. Prispevek Hilde Kuper »Jezik krajev in politika prostora« (*The Language of Sites in the Politics of Space*) opisuje ključna swazijska prizorišča, ki so izjemno pomembna pri opredeljevanju swazijske identitete nasproti kolonialni oblasti. Gary Wray McDonogh v članku »Mit, prostor in vrline. Bari, spol in spremembe v barcelonski kitajski četrti« (*Myth, Space and Virtue. Bars, Gender, and Change in Barcelona's Barrio Chino*) opisuje, kako se razhajajo mnenja prebivalcev in meščanskih elit o kitajski četrti v Barceloni. Izvleček z istoimenskim naslovom iz knjige *Black Corona. Race and the Politics of Place in an Urban Community* (1998) Stevena Gregoryja pa osvetljuje, kako ameriški urbani diskurz združuje koncepte rase, revščine in prostora, kar pa spodkopava aktivizem lokalne urbane skupnosti [243].

Razdelek Transnacionalni prostori (*Transnational Spaces*) se posveča globalnim, transnacionalnim in translokalnim prostorskim spremembam, ki jih povzročata ekonomija poznega kapitalizma. Globalna ekonomija, tokovi denarja in delovne sile ustvarjajo homogenizirane, deterritorializirane globalne prostore. Zaradi globalne ekonomije ljudje prehajajo meje in tako ustvarjajo nove, transnacionalne, prostore in teritorialne odnose. Elektronski mediji in migracije pa ustvarjajo nove translokalne prostore, ki niso povezani z izomorfizmom prostora in kulture. Kulturna globalizacija je vsekakor izziv za teritorialno definirane nacionalne države, na kar nas v prispevku »Suverenost brez teritorialnosti. Zapiski za postnacionalno geografijo« (*Sovereignty without Territoriality. Notes for a Postnational Geography*), kakor tudi nasploh v svojem opusu, opozarja Arjun Appadurai. Predlaga, da bi 'postnacionalna geografija' na novo oblikovala koncept državljanstva, ki bi dopuščal heterogene enote, sodelujoče v kulturnih praksah. Theodor C. Bestor v prispevku »Tržišča in kraj. Tokyo in globalna trgovina s tuni« (*Markets and Places. Tokyo and the Global Tuna Trade*) uporablja večprizoriščno etnografsko prakso in tako pokaže na globalne tokove trgovanja s tuni skozi porabniške verige, trgovska središča in tržišča. Akhil Gupta v žal zgolj prostorsko, ne pa tudi časovno aktualnem članku »Pesem neuvrčenega sveta« (*The Song of the Nonaligned World. Transnational Identities and the Reinscription of Space in Late Capitalism*) meni, da gibanje neuvrčenih tretjega sveta ustvarja nadnacionalno identiteto mnogo težje kakor Evropska skupnost, ki se zateka k skupni zgodovini in stičnim nacionalnim mejam, da bi zasnovala predstavi, zamišljeni (angl. *imagined*) transnacionalni občutek skupnosti [299].

Zadnja sekcija, Prostorske taktike (*Spatial Tactics*), govori o rabi prostora v strateške namene, kot sredstva za nadzor družbe, na drugi strani pa tudi kot sredstva za prikrivanje družbenih razmerij. Paul Rabinow se v prispevku *Ordonnance, Discipline, Regulation. Some Reflections on Urbanism* naslanja na Michela Foucaulta in pokaže na zvezo med prostorskimi

oblikami politične moči in razvojem estetskih teorij pri ustvarjanju modernega urbanizma. Urbanizem je bil odkrit konec 19. stoletja kot znanstvena disciplina, ki združuje prostorsko planiranje s političnim nadzorom [351]. Michael Herzfeld osvetljuje razpoke med snovnostjo arhitekture in predstavami konservatorskih služb na Kreti. Duhovit in jedrnat članek, *A Place in History. Social and Monumental Time in a Cretan Town*, govori o tem, kako se ljudje upirajo in spodbijajo državna prizadevanja za zaščito arhitekturnih spomenikov in s tem ščitijo svoja stanovanjska poslopja. Avtor primerja samovoljnost konservatorskih določil in praks ter vsakdanje taktike ljudi. Arhitekturne fasade se oddaljujejo od prvotnega pomena, rekonstituirajo zgodovino in tako ustvarjajo postmoderno hiperrealnost. Podobne poglede vključujeta v prispevek *After Authenticity at an American Heritage Site* Eric Gable in Richard Handler. Prizorišča dediščine sodijo med prostorske taktike, saj ustvarjajo iluzijo v skladu z ideološkimi cilji in zagovarjajo izbrano realnost. Drugačnim prizoriščem pa se v zadnjem prispevku zbornika »Rob in središče. Varovane skupnosti in jezik urbanega strahu« (*The Edge and the Center. Gated Communities and the Discourse of Urban Fear*), posveča urednica Setha M. Low. Težnje družbe srednjega razreda po varnosti in zaščiti, ki so med drugim udeležene v varovanih skupnostih (angl. *gated communities*), spreminjajo vzorec predmestnega stanovanjskega razvoja. V študiji o varovanih skupnostih v New Yorku in San Antoniu v Texasu je avtorica pokazala, kako diskurz strahu in nasilja legitimira stanovanjsko segregacijo.

Prispevki v zborniku, skupaj z uvodom, prinašajo pregled nad različnimi pogledi na prostor in raziskave prostora od 60. in 70. let 20. stoletja, kamor segajo znanstvena prizadevanja Edvarda T. Halla in Pirerra Bourdieuja, pa do sodobnih teorij o transnacionalnih prostorih in prostorskih taktikah, ki so vsaj delno vključene v glavnino prispevkov. Posamične prispevke v širše raziskovalno polje in razvoj problematike postavlja izčrpen uvod obeh urednic. Zbornik priporočam vsem raziskovalcem in raziskovalkam, ki se pri svojem delu srečujejo s prostorsko problematiko.

Špela Ledinek Lozej